

Jednoty starých českých rodů v Praze

RODOPIS — HISTORIE — HERALDIKA

OBSAH:

Strana:

Dr Edvard Beneš zemřel	65
JIŘÍ POKORNÝ: Hazmburské rapsodie	66
FRANTIŠEK KOLDA: Kulturní hřích na Slovanstvu páchaný za staré Austrie	95
VILÉM SAILT: Příspěvky historické	100
Zaslané publikace	102
Zprávy spolkové	103

XII 1948 • 3-4

S B O R N Í K

JEDNOTY STARÝCH ČESKÝCH RODŮ V PRAZE

Rodopis - Historie - Heraldika

Dr Edvard Beneš zemřel

Osmnáctá hodina dne 3. září 1948 zachvěla nitrem veškerého lidu československého, neboť v této chvíli dotlouklo vzácné srdce druhého presidenta republiky československé Dr Edvarda Beneše v Sezimově Ústí. Dotlouklo srdce muže, jenž od roku 1914 neúnavně pracoval na osudech svého národa. V těchto dnech po druhé historie naše zabývá se Sezimovým Ústím. Po prvé bylo to, když po opuštění Prahy mistr Jan Hus nalézal zde útočiště u pana Sezimy na Kozím Hrádku a káže zde věrnému svému jihočeskému lidu. Dnes soustředí Sezimovo Ústí pozornost celého vzdělaného světa, neboť do jeho země ukládají se tělesné pozůstatky milovaného presidenta československého státu. Je zajímavé v životě presidentově, že rodné jeho město Kožlany nalézal se v blízkosti Krakovce, kde také mistr Jan Hus svého času kázal. A proto snad nesen pietními vzpomínkami z mládí a úctou k velikému našemu reformátoru zakupuje president Beneš posvátné místo Kozího Hrádku, aby se svojí vzácnou chotí udržoval je v přírodních krásách a naslouchal z tohoto místa tajemnému šumění řeky Lužnice až do posledních chvil svého života.

V. J. M.

Jiří Pokorný:

HAZMBURSKÉ RAPSDIE

(Několik kapitol z připravovaného díla)

Jan Lucemburský, král-cizinec byl stále v peněžní tísní. Stále frejmarčil, stále prodával, stále zastavoval.

Tak se stalo, že již o Vánocích roku 1336 prodal i hrad a ves Klepy, Radovesice, Poplzi, Lhotu (dnes zaniklou) a oppidum Li-bochovice s tvrzí — vše to „s polnostmi ornými i neornými, s porostlinami, lukami, pastvinami, honitbami, čižbami, rybníky, rybolovy, vodami, řekami a jezy, s mlýny na obou stranách řeky Oharky, se sady“ a se všemi dalšími právy za dva tisíce třista kop českých grošů panu Zbyhněvu či **Zbyňku Zajíci z Valdeka a na Žebráce**, řečenému též **Zámořský**.

A skoro současně na den svaté panny Anežky si král Jan s týmž panem Zbyňkem Zajícem ještě směnil korunní hrad a městečko Budyni se Žabovřesky, Břežany, Písty, Vrbicí a Roudníkem za Zbyňkův hrad a městečko Žebrák s okolním panstvím.

Tak dostala naše obě pooharská panství během jedinkého roku novou vrchnost, která podle dobové mody a svého jména přezvala staré Klepy na honosnější Házmburk a sama se počala psát s týmž predikátem.

Král byl prodejem a směnou tak potěšen, že propůjčil panu Zbyňkovi a majorátním vladařům jeho domu dědičně hodnost dapifera, to jest nejvyššího truksasa království. Páni Zajícové ji pak drželi a při korunovacích českých králů vykonávali až do vymření jejich rodu. Teprve potom přešla na hrabata Colloredy.

Nový dobrý strom byl tedy zasazen do dobré půdy pooharského kraje. Věky, půda a rod nastoupily společnou skoro třistaletou cestu. Věky, půda a rod začaly svou velikou syntesu vzájemného srůstání, aby byl naplněn zákon vyživání generací a tajemný řád života, jehož konečný smysl nikdy nedomyslíme.

*

Budyňští nebyli asi královým frejmarkem příliš nadšeni.

Znamenal pro ně právní pokles a ztrátu. Jejich město pokleslo z královského na pouhé město poddanské a oni sami ze svobodného lidu, odpovídajícího přímo králi, na pouhé poddané vrchnosti. I mezi ně a krále se vsunul šlechtic-prostředník, o kterém nevěděli napřed, jaké choutky, libovůli či osobní vlastnosti bude uplatňovat. Pravda, král je také jen člověk a může mít také ošklivé a kruté osobní libůstky. Ale král je daleko a nemá pro své špatné záliby jen Budyni. Má mnoho měst a mnoho lidí jiných,

mezi které rozdělí svůj rozmar, kdežto šlechtici budou příliš blízko na očích i u ruky... Těžké starosti padly na Budyňské z královského frejmarku. Na štěstí zbytečné.

Házmburská vrchnost vládla poddaným našeho kraje skoro tři staletí a vždycky jen k dobrému. Historie nezaznamenává o většině z nich nic krutého a nerytířského. Těm, kteří nemilují Řím, může snad na nich vadit jen to, že byli vždy poctivými a věrnými vyznavači religionu katolického. Nikdo nikdy z nich nepřestoupil k víře pod obojí. Ale naproti tomu není známo ani nic o tom, že by byli utraktivisti na svém zboží nějak pronásledovali. Byli v tom směru velmi tolerantní. Pravda, stáli vždycky na straně vysokého kleru a vysoké šlechty proti zemanskému a lidovému hnutí za náboženské a sociální reformy. Ale to již nesla sama sebou jejich náboženská víra a jejich příslušnost k panskému stavu.

Ale jinak to věru nebyl rod jen tak ledajaký, tihle „Zajícové se lvím srdcem“!

Původně neměli v erbu zajíce po svém rodovém jménu, nýbrž kančí hlavu po činu svého polomytického předka, Jetříška z rodu Buziců, jenž

„mezi hrdinami jako tuříe roh slověše.

Ten divokú sviňu živu za uši jal,

na ščitě vepřovú hlavu přijal...“

V těch pradávných dobách byla jejich rodová zaječická tvrz ještě zbožičkem celkem nijakým a nevalným. Ale když pan Oldřich Zajíc založil poblíž rodové tvrze klášter Sancta Benigna — Svaté Dobrotivé na Ostrově — a mohutný hrad Valdek, mohlo se už právem o něm mluvit jako o velmoži a pánu.

Z drobného vladického zrnéčka se pak rozvětvil a zbohatl panský rod, který býval z nejvznešenějších českých rodů. Neboť věztež, že páni Zajícové z Házmburka přes svůj poněmčený predikát psávali vždycky jen české nebo nejvýš latinské listiny.

Hlava se občas zatočí nad spletitostí jejich rodokmenu s těmi nesčetnými Zbyňky, Oldřichy, Vilemy, Mikuláši, Jany a Hedvikami. Ale zatočí se také nad jejich bohatstvím a jejich světskými i duchovními hodnotami. Kolik tu bylo proboštů a biskupů, kolik truksasů a nejvyšších sudí, kolik krajských správců nebo komorů! I Johanité i poutníci do Svaté země, i milovníci kultury i alchymisté — ti všichni se naleznou mezi Házmburky. Jak kupovali a prodávali, jak dědili a směňovali byli postupně hradními pány na Valdeku i Svaté Dobrotivé, na Žebráku i na Klepech, na Kosti i na Bezdězi, na Troskách i na Skále, na Pihli i na Kamýku, na Navarově i na Hradišti, na Budyni i na Libochovicích, na

Slavětíně i na Mšeném, na Přimdě i na Šebíně, na Žerotíně i na Hostinném, na Bečově i na Toužetíně, na Andělské hoře i na Oseku, na Chvatěrubech i na Brozanech, měli několik domů v Praze a ještě i mnoho jiného jmění.

Již zakladatel rodu, zmíněný pan Oldřich Zajíc z Valdeka — takto pražský purkrabí v době Přemysla Otakara II. — měl čtyři syny, z nichž Budislav byl mělnickým proboštem a Řehoř pražským biskupem, předchůdcem Jana IV. z Dražic.

Oldřichův vnuk, pan **Vilem Zajíc z Valdeka**, byl jednou z rozhodujících osobností v Čechách za doby interregna po vymření Přemyslovců. On to byl, o němž praví Dalimil v kapitole o zlém králi Rudolfu Habsburském:

„Tehdy Vilem Zajíc, srdce udatného,
upřímný přítel národa českého,
dobyl Křivoklátu, hradu královského,
a zbavil ten kraj plenění švábského.“

A pak dále, když za Jindřicha Korutanského

„... Míšňané jali se zemi hubiti
a Čechy zajavše ukrutně mučiti...
dlaně jim prořezavše, žíně jimi provláceli
a tak je ubožátka po hradě i jinde vodili...
Vilem Zajíc, upřímný přítel národa svého,
ten udatný šlechtic jal se želeti toho zlého,
vyčihav je, pobil míšňanů mnoho,
neboť byli hodni toho.
Ten věrný šlechtic Míšňanům cti ukrátí,
neopovážili se více na této straně státi...“

Když později došlo k ozbrojenému odboji Elišky Přemyslovny proti Janu Lucemburskému, stal se pan Vilem duší odboje a obhájcem práv poslední Přemyslovny a královice Václava proti králi-cizinci. Ostatně královice Václava — pozdějšího slavného Karla Čtvrtého — krátkou dobu i vychovával na hradě Křivoklátu.

A když nakonec sám po bitce u Dachau podlehl svému zranění, roztesknil se nad ním, „přitelem českého jazyka“ jakýsi neznámý elegista v písni, která pod názvem „Nota od pana Vilema Zajiečce“ zaujala velmi čestné místo v naší staré literatuře.

A pravnuke Oldřicha z Valdeka — to je už týž pan **Zbyněk Zajíc, řečený Zámorský**, který se první začal psát „z Házmburka“, když od krále Jana získal Klepy, Libochovice a Budyni.

Vida! Jeho strýc, pan Vilem z Valdeka, srdce udatného, dělal proti králi-cizinci ještě rebelii! Ale jeho — Zámorského — jme-

nuje týž král Jan v kupní smlouvě již „fidelis noster Sbinco Lepus de Valdek“, náš věrný Zbyněk Zajíc!

Nu, což, velmož to byl také znamenitý. Byl velitelem českých vojsk v Itálii, místodržitelem lombardských měst, postupně nejvyšším číšníkem, správcem litoměřického kraje, mistrem královské komory, nejvyšším truksasem království a jistě i nějakým cestovatelem po Svaté zemi, jak by naznačoval jeho přídomek. V Praze měl dům a vinici „na hrádku“ proti klášteru na Slovanech. Dodnes se tam tak říká. A doma, na Házmburku, měl choť, paní Marketu ze Žleb, která byla dcerou téhož Hynka ze Žleb, který kdysi prodal hrad Janu Lucemburskému. Přišla tedy jeho dcera znovu na otcovský hrad, tentokráte již jako vznešená hradní paní. Stala se stejnou pramáteří házmburského rodu, jako její sestra Eliška (provdaná za Bočka z Kunštátu) pramáteří rodu, který nám dal husitského krále.

Zavítal-li na Házmburk občas návštěvou její otec, pan Hynek, s paní máteří Anežkou z Landštejna, jistě sotva poznávali své staré sídlo. Jak se jim zdálo asi ubohé proti všem těm změnám, jež tu provedl jejich zeť!

Skutečně široko daleko nebylo tak mohutného hradu.

Ani dřevícké hradiště, ani bilinský nebo litoměřický hrad, ač to byly kdysi sídla knížecí správy, se nedala srovnat s velkolepostí, polohou a silou tohoto — třebaš jen panského — sídla.

Ani Roudnice, ani Budyně nesnesly srovnání. V Roudnici, letním sídle pražských biskupů, se sice týčil hrad nad labským tokem přepásaným jedinečností tou dobou u nás skoro nevidanou: kamenným mostem, který tu na příkaz biskupa Jana z Dražic zřídil Guilelmus de Avignon skoro o čtvrt století před kamenným mostem Karlovým. V Budyni sice sídlal až do té doby královský popravce a cúdař podřípského kraje. Ale co platno: Roudnice i Budyně ležely v nížinách a nedostávalo se jim dominantní polohy Házmburku.

Košťálov, Skalka, Oltářík, Ostrý měly sice majestátní polohu, chyběla jim však zase rozlehlost a síla. A ostatní tvrze v kraji — takové Libochovice, Brozany nebo Mileticko či Dubany pánů Beráneků, Mšené pánů z Rýzmburka, Šebín pánů z Ronova... to všechno byly pouhé Popelky v poměru k házmburskému hradu. Snad teprve Střekov, Osek nebo Kostomlaty lze k němu přirovnat. Dvojité hradby, dvě věže, brány, padací most, cisterny...

Pan Zbyněk si hrad znovuzřídil téměř od základu, a to způsobem, odpovídajícím jeho panskému stavu a životnímu standardu. Leccos přistavěl, leccos přikrášlil, v leccems začal žít jinak, než se žilo dosud. I vznešenější společnost se tu počala scházet, než

kdysi. Právě v jeho době se hrad rozšuměl nejčistší rytířskou romantikou. Zapestřil se barvitou, trochu teatrální a polobarbarskou nádherou, jak ji vytvořila středověká zaalpská kultura. Protiklady, které sebou nese každá doba, každá kultura, byly tu zvlášť živých a nelomených barev.

V gotické hradní kapli svatého Mikuláše se modlil plebán ve jménu Kristovy lásky, zatím co ve jménu téhož Krista odjížděli rytíři zabíjet své bližní. Po parkánu a věžních ochozech duněly těžké kroky zbrojnošů a lučištníků, zatím co z dámských komnat paláce zněly molové tony louten a milostné písně minesänggrů. Přepych, šum a heroldské vytrubování při rytířských turnajích — a vzdechy poddaných při těžké nevolnické práci. Nádherné a bohaté svatby — a prosté klepy u kolovratů v čeledníku či neumělá vyznání lásky za večera u studnic mezi podhradskou čeledí. Vtipy potulných žáků a obhroublost panských podkoní. Tučné skopové kýty v rukou robustních rytířů a růže v rukou křehounkých panen v atlasových šatech. Korbele medoviny a poháry vína — a hliněný džbán s vodou, spouštěný do hladomorny v Černé věži. Vysoké účesy dam a nízká čela mordýřů a lapků. Těžká brnění rytířů s barevnými chocholy na přilbicích a s erby na štítech — a útlá pážata, beznadějně zamilovaná do hradních dam. . .

I něžnou pověst o smýšleném rytíři Věslavu z Košťálova a křehké, morbidní panně Lucii, jejíž průsvitný stín se prý zjevuje za úplňkových jarních nocí na cimbuří Bílé věže, když ponocný troubí dole v Klapém půlnoc — i tuto pověst o našem pooharském Romeu a Julii si fantasie touží položit právě do barvitého a romantického prostředí dob Zbyňka Zámorského. A chce se tomu všemu i věřit, kdykoli vykvetou na úbočí vrchu rudé kvítky z Luciiny krve. . .

Slavné doby prožíval hrad a páni z Házmburka ve čtrnáctém století, znamenáném v historii jmény tři Lucemburků: Jana, Karla a Václava. Byla to doba poměrně klidná ve srovnání s tím, co čekalo českou zemi v příštích dvou lichých stoletích, patnáctém a sedmáctém. Nebylo téměř válek a středověká kultura stála ve svém plném rozkvětu.

Středověk nebyl daleko tou dobou temna, za jakou bývá občas označován. Jeho stíny nebyly o nic temnější, než kteréhokoli věku před ním i po něm.

Každý věk má své výkyvy barbarství i kultury, bolestného přitímní i poklidného výsluní. Není dob ani absolutně temných, ani absolutně idylických. Ani naše „pokrokové století“ tu není výjimkou, nýbrž jen potvrzením toho, že řeč o pokroku je jen

sofistikou slepců, kteří nechtějí rozeznávat kulturu srdce od pouhých civilizačních vynálezů a nechtějí vidět, že lidská morálka od věků jen přešlapuje na témž místě. Krvelačnost, lakota, násilnictví a touha po moci se v lidských srdcích nemění. Technické vymoženosti nejsou samy o sobě ještě pokrokem.

„Temný středověk“ měl jen primitivní klášterní školy a špitály s charitou obětavých jeptišek. Měl jen malé bitvy s hrstkou padlých. Měl jen řemeslnické tovaryše, vandrující světem za lepšími zkušenostmi.

Jsme na tom dnes líp, že máme slavné university, když se na nich vymýšlejí atomové pumy? Je v tom více pokroku, že máme skvělé nemocnice, když tuberkulosa zase neúměrně zamožuje naše továrny? Jsou moderní války s ekrasitem, s nálety a s miliony mrtvých pokrokovější, než středověké bitky? A co plynové komory v koncentračních táborech? Ať odprosí středověk za odpuštění všichni ti, kdo jej nazývali temným! — — —

Karolinská doba byla u nás zenitem naší středověké kultury. Karel Čtvrtý požíval ve světě větší vážnosti, než avignonští papežové. Praha byla po Římu největším městem Evropy. Větším než Norimberk, Paříž nebo Londýn. Karlův kamenný most symbolisoval pojítka mezi Východem a Západem: vedle západnické svatovítské katedrály tu byly i Emausy se slovanskou bohoslužbou. Nová universita se stala ohniskem kultury pro celou střední Evropu.

Gotika, jímavá a vroucí, spojená se středověkým spiritualismem dokončovala tehdy svůj veliký boj s hmotou. Její podmaňující vážnost vyrůstala ze sloupů, podobných rajskému stromoví. Rostla a rostla až do závratných výšek klenby, kde se tlumené chvěly akordy varhan a chorálů jako větrná hudba v korunách sosen. Její panenská křehkost se až tajemně zadýchávala a zajíkala nad svou vlastní krásou, rozkvétající do čarovných kamených akantů a fiál. Peklo d'áblů a zmetků se marně snažilo je poplivat slinou rozšklebených chrličů. Jaký to byl úžasný, až přízračně kouzelný svět tvarů, pohybů a barev, všechny ty kamenné krajky, mohutné fresky, milostné Madonny, svíce, mitry, ornáty, brokát, hermelíny a cechovní korouhve! Ty chvějící se koberce, jež slunce propadávající transparentem pestrých oken rozkládalo na podlahu katedrál, jako motýlí křídla na výsluní! Ta malebná iluze přítomnosti boží v oblacích těžkého aromatu kadidla! Ty slavnostní a trochu šeré katedrály, prozářené však vroucností oddané viry a roztomilým, andělským půvabem starých legend!

Na pražském hradě a v Kutné Hoře se stavěly tehdy takové honosné a velebné katedrály a po celých Čechách vyrostl bezpo-

čet gotických kostelů. Křesťanství dávno již zakořeněné a mysticky zvroucnělé hnalo svoji novou gotickou mízu do nových květů.

Také naše Poohří se tehdy bohatě podílelo na požehnání karolinské doby. Vedle starých svatyn z románských dob rostou rychle za sebou nové a nové gotické kostely v Klapém, v Solanech, v házmburském Podhradí, v Libochovicích, v Dubanech, v Křesíně, v Slatině, v Chtěšově, v Kostelci, v Ječovicích, v Račíněvsi a jinde. Slavětínský svatý Jakub se od hlavy až k patě oblékl do pestrého roucha barevných fresek. V charváteckém kostele počala svatá Kateřina a Dorota — obě vysokých, vyklenutých čel a maličkých, rozkošnických úst — vlídně rozdávat své zkamenělé úsměvy věřícím.

Polychromovaná Madonna ve Slatině, prohnutá v pose skoro barokně koketní, se hotovila předvést jakýsi mystický náboženský tanec i s nahým děťátkem v náručí.

Za to kostelecká Madonna má sice usměvavou tvář prostého venkovského děvčete, ale jinak se představuje s žezlem v ruce jako královna nebes a ochránkyně i těch nejmocnějších pozemského světa: krále, královny, papeže, kardinála, biskupa, mnicha, měšťana a zástupu žen. Všichni se utíkají a krčí do záhybů jejího ochranného roucha jako kuřata pod křídla kvočnina a naivně odtud vykukují na modlíci se kostelecké nevolníky.

Zač se tu asi modlili? Jistě za děti, za spásu své duše a za dobrou úrodu. Ale snad i za dobrou vrchnost, aby k nim i nadále zůstala tak vlídnou, jako byl velmožný pan Zbyněk, řečený Zámořský nebo jeho syn pan Vilem, seděním na Házmburku, nebo Zbyňkův vnuk pan Mikuláš, seděním na Budyni.

Inu což, řekl-li plebán či farář tehdy: Pomodleme se v Pánu za naši milostivou vrchnost, bylo už zač obětovat řádku očenášů. Vždyť jen pan Vilem (syn Zámořského) měl se svou prostou chotí, Annou z Libochovic, celkem — devět dětí. A některé z nich byly takové, že spásu jejich duše nemohl nějaký přímluvný očenášek uškodit.

Ale to je už další kapitola.

*

Bouře a duha.

Klid čtrnáctého věku byl jen tichem před bouří, kterou divoce zaburácelo příští století.

Bouře začala vystoupením Husovým, pokračovala husitskou revolucí a nedala se utišit ani třemi velkými církevními koncily v Pise, Kostnici a Basileji. Burácela dlouho, ještě i po Lipanech i za krále Jiřího z Poděbrad.

Všechno začalo být jiné, lidé i věci. Všechno jaksi sešedlo, bylo nervosní, podrážděné a horečnaté. Po nádherném kulturním rozpuku dob Karla Čtvrtého přišlo najednou ničivé vandalství.

Kam se jen rozplynul naivní půvab zbožných legend a humorná satira bájek starých dob? Proč jen vyschla romantická šťáva Alexandreidy nebo minesang o Tristanu a Isoldě či o Tandariovi a Floribelle? Kde zůstala plastická živost kronikářů Kosmy, Dalimila či Pulkavy? Kde zůstala perlivost Marco Polova Millionu nebo čarovných končin z cestopisu Mandevilly? Proč vymřeli herci Tří Marií nebo Mastičkáře? Kam se zatoulali podkoní a žáci? Proč umkla na rtech studenta Závíše jeho milostná píseň a na rtech Tkadlečkových jeho nářek po Adličce Pernikářce?

Všechno krásné a perlivé, co nám dala stará doba středověku, nějak rázem se rozprchlo, vyčpělo, stáhlo se někam do nenávratna před puritánskou nudou a přísností postil a traktátů o církvi.

Po milostných trubadurech, rozpustilých studentech a klidných kronikářích přišli ponuří žalmisté a exaltovaní blouznivci za pravdu boží. Po řezbářích a iluminátorech přišli podráždění vousáči s cepy. Rytíře vystřídali drsní husitští hejtmani a po nich zpyšnělá šlechta. Ryzí Parlérova gotika zprvu zaraženě ztuhla a pak zneklidněla ve vladislavskou gotiku Benedikta Rejta z Pístitova. Konflikt krále Jiřího, opřeného o zmohutnělá města a nižší šlechtu, s nadutým panským stavem se vyhrocoval a vedl až k zelenohorskému odboji. I mezi ženami se začaly rodit místo křehounkých Lucií už i energické Johanny z Rožmitálu.

Pro Házmburky byl patnáctý věk stoletím rváčského furiantství.

Hned na počátku století spálil slavnostně **arcibiskup Zbyněk II. z Házmburka** — vnuk Zámořského a šestý v řadě pražských arcibiskupů — Wiclefovy spisy, dal do klatby Husa a zahájil tak u nás osudný kurs náboženského fanatismu.

V tom byla — jak se zdá — celá jeho neslavná sláva. Neměl ani budovatelský a gallsky bujarý esprit biskupa Jana z Dražic, ani ušlechtilost Arnošta z Pardubic, ani hloubku asketické pokory Jana z Jenštejna. Jeho jméno přešlo do dějin většinou jen ve spojitosti s nekulturní hranicí, zapálenou jím v biskupském dvoře na Menším Městě pražském. Jeho otec Vilem — kdysi kanovník bamberský a pražský, který se později duchovenské kariery vzdal — ten knihy ještě sbíral. Měl tak slušnou knihovnu, že ji Karel Čtvrtý koupil pro pražskou universitu. Jeho syn-arcibiskup již jen knihy pálił a na věky si za to vysloužil známý pamflet o tom, jak

Zbyněk biskup Abeceda
pálil knihy, nic nevěda
co v nich napsáno...

Po vyhlášení interdiktu nad Prahou uprel arcibiskup Zbyněk z podrážděného města raději ven, na roudnický hrad.

V souvislosti s počínajícím husitským hnutím vznášel pak ke králi Václavu IV. řadu stížností. Když zůstaly králem nepovšimnuty, rozhodl se, že je přednese královu bratru Zikmundu Uherskému. Vydal se na cestu do Uher, ale v Bratislavi na cestě náhle zemřel na den svatého Václava roku 1411, prý kýmisi otráven.

Po smrti jej pohřbili v tak zvané Házmburské kapli u svatého Víta — to jest přímo pod hlavní věží katedrály. Jedenáct knih z jeho pozůstalosti zdědil klášter Svaté Dobrotivé. Jedenáct knížek! Na arcibiskupa to nebyla právě přemíra kultury.

Ale de mortuis nil, nisi bene. Proto k dobru mu budiž připočten jeho proslule krásný, miniaturami iluminovaný misál, pocházející z dílny písaře Vavřince z Klatov a ležící dnes ve státní knihovně ve Vídni.

*

Arcibiskupovi bratři **Oldřich** a **Vilem** (ač se jeden čas spolu tak škorpili o své majetky, že král Václav IV. musel dát prudkého a divokého Vilema do achtu) byli svorní v tom, jak věrně stáli při katolické víře.

Pan Vilem II. byl stoupencem císaře Zikmunda a zapřísáhlým odpůrcem husitů. Jistou dobu skrýval před nimi na hradě Házmburku i část svatovítského pokladu. Svým odporem ke všemu, co čpělo kacířským kalichem, si ovšem vysloužil to, že Žižka i Sirotcí mu pobořili a velmi zkazili rodový hrad a několikrátě pustošili i okolní kraj, jak už to nese sebou každá občanská válka. Celé městečko v podhradí, které i s kostelíkem svatého Mikuláše bylo přizděno k čedičovým skalám hory, vzalo tehdy úplně za své a nikdy už nepovstalo ze ssutin.

V takových dobách ztrácí ovšem lidský život na své hodnotě. A tak i ti čtyři kněží (— prý znásilňovatelé panen a paní —) a dva rytíři, které dal Žižka při jednom svém pustošení upálit na libochovickém rynku, se mihnou v dějinách doby neslyšně jako stíny a jako chvilkové hříchy jedněch i druhých.

*

Vilemův syn, **Zbyněk III.** z Házmburka a na Budyni — muž velmi rozvázný, smířlivý a vážený — jakoby nebyl ani synem tak vášnivého a prudkého otce. Dělal vůbec jakousi výjimku ze svého bouřliváckého příbuzenstva tohoto století. Takový světlý paprsek mezi záplavou mraků. Nádherná duha mezi hromy a

blesky. Ztlumený melodický akord života mezi burácením surovosti, patosu a smrti. . .

Byl rádcem, mistrem královské komory a nejvyšším sudím, tedy jedním z nejvyšších úředníků čtyř českých králů: Zikmunda, Albrechta, Ladislava a Jiřího. Všichni jej zahrnovali velikou důvěrou. Ale i císař Friedrich III. ho měl v takové oblibě, že mu před smrtí poslal darem vzácné ostatky svatých.

Zaslouží si zvláštního pozoru, že i kališnický král Jiří si pana Zbyňka — házmbursky věrného katolíka — vždycky velmi vážil. Prodal mu (1453) svůj pražský dům „U pelikána“ za kostelem svatého Jiljí, který později, v házmburském soumraku, hrál svou zvláštní elegickou roli. A ještě po desíti letech, když pan Zbyněk již umíral, píše mu král Jiří velmi vřelý a srdečný list. Oslovuje ho v něm „urozený, věrný a velmi nám zvláště milý!“, lituje ho v nemoci, těší ho a znovu ho ujišťuje, že „což bychom tobě a tvému rodu ke cti učiniti mohli, to rádi učiníme. . .“

V době, kdy rytířské ctnosti byly na vymření a kdy mystická zbožnost dřívějších let se živila již jen jedovatou mízou náboženské nesnášenlivosti a nenávistného rozvášnění — v těch dobách působí klidná a oddaná moudrost házmburského velmože jako příjemná sprška vlažné vody, jako vonný májový dešť mezi rozpáleným ovzduším, jako polibky třešňových květů, padající do prachu rozbitého úvozu.

Velmož, grand-seigneur — to je ten pravý titul pro jeho osobnost. V takovém slově se slučuje bohatství s moudrostí, velkorysost s gentlemanstvím, rytířství s rovnováhou.

Zbyněk III. znamená asi zenit házmburského bohatství, nerozplýtvaného ještě vojenskými podniky ani alchymistickou vášní. Jeho bohatství bylo ještě celistvé a rostoucí. K své házmburské doméně připojil znovu zase i budyňské panství, které bylo skoro osmdesát let v rukou druhé rodové větve. Pak už žil více na budyňském hradě nebo snad i na libochovické tvrzi, než na neútulném Házmburku s vypáleným podhradím. A nebyl skrblik. Přestavěl a vyzdobil si budyňský hrad již velkomožně. Udělal z hradu už spíše zámek, velikou čtvercovou a uzavřenou budovu s nádvořím uvnitř a s velkým dvorem vně, ohraničeným příkopem, padacím mostem a hradbami kol dokola. Gotická brána, na kterou renesance nasadila později ozdobný štít, oddělovala zámek od města. Už tehdy to byla budova, jakou si při pohledu na dnešní zámecké torso dovede vybavit jen fantasie.

Když pan Zbyněk roku 1463 zemřel, byl pohřben vedle svého strýce-arcibiskupa v házmburské kapli na Hradčanech. Bartoloměj Paprocký z Glogol o něm dodává, že „Pán Bůh mu mnoho

dobrého dával a jej, ač pohrdal statkem zemským, nicméně u velikém bohatství až do skonání života zachoval.“

Zemřel bezdětný. Rodový majorát přešel po něm na jeho synovce Jana II. a Oldřicha, oba z kostecké linie házmburského rodu.

*

Naši furianti.

Po čestné výjimce rozvahy, jakou představoval jejich zesnulý strýc, znamenali bratři Jan II. a Oldřich zase návrat k furiantskému bouřliváctví tohoto století.

Zejména Jan, postava z celého rodu jedna z nejvýraznějších a nejmohutnějších: paličácký dub, tvrdá žula, nelítoštný, spalující oheň vášně, kabinetní kousek pro sochaře a výtvarníka... Při tom neústupný rváč ve věcech veřejných i soukromých. Hned se soudil s měšťany Menšího Města pražského o clo ze strahovské, písecké a kartouzské brány, hned se zase soudil se staroměstskými řezníky o poplatky z masných krámů. Ne, ne — s panem Janem se nežertovalo. Byl popudlivý a nic si nedal líbit. Měl více smyslu pro furiantství a boj, než pro humor.

Doba sama, byla přízniva furiantství panského stavu.

V občanské válce „rudých s bílými“ vyhráli u Lipan bílí aristokraté. Demokratické živly — táboritští radikálové, města a drobný lid, nesoucí až dosud průbojnost husitské revoluce — byli tam poraženi. Čechy, které až do té doby byly nedobytnou pevností kacířství i jistého pokroku ducha, se octly v náhlém úpadku hmotném a ještě více duchovním. Úpadek šel až do myšlenkové sterility. Národní, politické a sociální stranicí vzalo na sebe barvy dvou náboženských táborů, římského a podobojích, mezi jejichž protivnými poly se zvolna hromadilo nové napětí a proudil život a dějiny doby.

Byly to v podstatě jen dějiny žabomyších vojen, vedené nudnými traktáty dogmatiků obou stran. Ochuzené a zbídačelé Čechy se změnily z heroické tvrze v pouhou sklenici kalné vody, v níž jedni se pokoušeli lovit a druzí buráčet chudobou vyčichlého a ustrnulého ducha.

Zatím co jinde — ve vlasti Aeneáše Sylvia — už kypěl krevnatý a nádherný milovný život renesance a zvonily verše humanistických básníků, trčely Čechy stále ještě v šedivé kacířské izolaci, odmítané zvenčí a podrážděné uvnitř. Zatím co se na dvorech italských knížat starali jejich páni o poslední básnický výtvar svého dvorního poety laureata, staral se Jan z Házmburka stále ještě o to, zda mu papež dá privilegium, aby mu jeho farář mohl

v nové svatojirské kapli budyňského zámku čísti mši již před východem slunce.

Král v té době nebyl buď žádný, nebo byl děckem, nebo byl mužem s velikou šlechtickou oposicí, takže čeští velmožové žili v dojmu, že si smějí dovolit vše a nemusí poslouchat nikoho. Jejich sebevědomí a moc vzrůstala od Lipan rok od roku. Jejich sobecká touha po nadprávi a jakémisi oligarchickém vládním i soudním monopolu, zabrzděná dočasně husitským hnutím, obživla znovu po porážce lipanských demokratů. Nesla se k tomu, aby (po příkladu Polska) udělala z krále jen bezmocnou monstranci, aby zlomila význam měst a aby z poddaného lidu nadělala jen bezprávné otroky. — — —

Páni Jan II. i Oldřich z Házmburka a na Kosti byli z těch, kdož pomáhali tvořit toto sobecké ovzduší doby a které zase doba sama formovala podle střihu tehdejších velmožů.

Oba příliš zpychli výsadami rodu i majetku. Po svém dědu Mikuláši zdědili slávu, že padl za římskou víru a za krále Zikmunda v bitvě u Vyšehradu r. 1420. Po svém otci — také Mikuláši — zdědili Kost, Trosky a Hrubou Skálu. Po svém strýci Zbyňku III. získali ještě i rodové hrady Házmburk, Libochovice a Budyni. A kromě toho všeho jim patřil i Rýzmburk, Pušberk, Oltářík, Kostomlaty, Žerotín, domy v Praze a jiné jmění a zástavy.

Jan sídlil v zpravidla na Budyni a jeden čas byl i správcem kraje litoměřického a žateckého. Oldřich sídlil na Kosti a byl správcem Boleslavska a Hradecka. Příbuzenské vztahy měli vynikající, zejména Jan. Jeho manželkou byla kněžna Anna, sestra knížete Opavského a Hlubčického. Jan ji přežil o mnoho let. Její erbovní slezskou orlici lze dosud spatřit na zámku a na oltářním kameni budyňského děkanského kostela. A Janovým zetěm byl pověstný pan Zdeněk Konopištský ze Šternberka, nejvyšší purkrabí pražský, což v moderní mluvě znamená asi tolik, jako ministerský předseda české vlády.

Proto oba, Jan i Oldřich, se příliš cítili velmoži a příslušníky panského stavu, než aby se dovedli podříditi králi, se kterým jejich zesnulý strýc ještě žil v tak dobrém poměru.

Jan i Oldřich zapomněli, že kdysi ještě za strýcova života sami volili Jiřího zemským správcem a králem a že sami oba zasedali v jeho dvanáctičlenné radě. Zapomněli na generositu a vzácnou nestrannost, s jakou se král-kališník choval k oběma náboženským stranám. Zapomněli na pořádek, který po husitském rozvratu u nás obnovil svou pevnou rukou a vůlí. I na to zapomněli, že jejich vlastní bába, Škonka z Kunštátu, byla vlastní sestřenicí krále Jiřího. Paní Škonka se kdysi jako šestnáctiletá dívka

provádala za jejich válečnického děda Mikuláše a přinesla jemu i jeho potomstvu věnem hrad Kost a ostatní panství v Českém ráji.

V tom všem jejich paměť selhala. Nemohli však dobře zapomenout, že král je kališníkem, že byl kdysi jen jedním z nich — rovným mezi rovnými — ale hlavně: že opíral svou vládu o města a pouhé zemany, opomíjeje jejich panskou pýchu a moc. Cítili to jako urážku a zradu povýšence na stavu, k němuž sám kdysi patřil. Odvděčili se proto zradou vlastní. Snad tu působily i historické příklady několika odbojů jihočeských Vítkovců proti pražským vládcům, snad i vlastní samolibost a ctižádost, snad povzbuzující dopisy papeže Pia II., snad sliby uherského krále Matyáše, řečeného Korvína.

Ať tak či onak, na podzim roku 1465 podal Jan II. z Házmburka na sněmu stížnosti na krále, že prý ruší stará zemská a stavovská práva. V listopadu byli Jan i Oldřich již mezi těmi šestnácti pány, kteří se na Zelené hoře u Nepomuku podepsali v brannou jednotu proti králi. V čele jednoty stál Janův zeť, Zdeněk Konopištský ze Šternberka. V zákulisí řídil odboj vratislavský biskup Jošt z Rožmberka, olomoucký biskup Tas, papež se svou církevní klatbou a hlavně bývalý zeť krále Jiřího, uherský Matyáš Korvín. Zvláštní věc: i král Matyáš byl jen „šlechtickým povýšencem“ z magnátského rodu Hunyádiů a nad to mužem úskočným a bezohledným. Ale u cizince to zelenohorským odbojníkům nevadilo. Sloužili raději jeho dvoru a jeho sobeckým a dynastickým plánům, než domácímu kacíři. Zahájili raději občanskou válku a mocenský boj s králem a nižšími stavy, který pak trval přes půl století, než by slevili ve prospěch vlasti něco ze své panské pýchy.

Jan z Házmburka sám přijal od vzdorokrále hodnost jeho nejvyššího kancléře. Byl to patrně on, kdo stylisoval česky psané Matyášovy listy, neboť čeština byla tehdy řečí takřka diplomatickou a v mnohém nahrazující i obvyklou latinu.

Právě za rok po tom, co se král Jiří pokoušel svým poselstvím k francouzskému dvoru o věčnou svornost a smír mezi křesťanstvem, se české země staly ironií osudu znovu jevištěm občanské války. Trvala dlouhou řadu let a byla vedena tentokrát mezi šlechtickou oligarchií a králem.

Revoltujícím pánům se nevedlo valně, a to ani potom, když jim přitáhl na pomoc věrolomný král Matyáš a měšťané několika zněmčelých měst.

Vojska krále Jiřího dobývala postupně jejich hrady a roku 1468 a 1469 došlo i na zboží pánů z Házmburka. Dvojklaňné Trosky i nedobytná Hrubá Skála byly zdohány, Kost obležena

a Budyně dobývána královým synem, Jindřichem starším, knížetem minsterberským a Mikolášem Střelou z Rokyc. Jen stěží se podařilo Janu II. tajně uprchnout z obležené Budyně do Žitavy a na Lužici, kde bylo tehdy hlavní středisko odboje. Kníže Jindřich zanechal proto obléhání a pustil se za odbojným uprchlíkem k Žitavě, Lužičany tam porazil a Jana z Házmburka donutil ke kapitulaci.

Ovšem Házmburský si už příliš osvojil úskočné metody svého uherského pána. Kapituloval zevně, ale nikoli srdcem. Zůstal odpůrcem kališnického krále až do jeho smrti, ač se král k němu zachoval po jeho kapitulaci velkomyslněji, než bylo kdy před tím i potom zvykem: nekonziskoval, nýbrž vrátil rebelantu jeho latifundia v Poohří i v Českém ráji.

Jan setrval však v táboře uherského vzdorokrále ještě i za krále Vladislava Jagelonského. Osobní a stavovský — dnes bychom řekli třídní — zájem byl u něho silnější, než zájem národa a státu. Byl pravým opakem krále Jiřího, který prospěchu vlasti obětoval svůj osobní dynastický sen. Ve vzdorovitém postoji Jana II. bylo ovšem i kus podivného rytířství sui generis: zůstal věren své nevěrnosti a neznadil aspoň svou zradu. . .

Teprve po olomouckém míru — spolu s druhými zelenohorskými pány — na kolenou odprosíl krále Vladislava, aby „pro Bůh, pro Matku boží i pro všechny svaté mu odpustil, co jest kolivěk učinil proti zemi a koruně české.“ Král Vladislav — král „Dobře“ — mu rukou dáním odpustil a přijal od něho slib věrnosti.

Uvážil-li se tento klikatý běh Janova života, který svým odporem proti legitimnímu králi spolupůsobil jen k dlouholeté občanské válce a k dočasnému roztržení českých zemí mezi dva krále, pak je záhadou a skoro ironií epitaf českého humanisty Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic, když o něm praví, že s ním do hrobu klesla „ozdoba vlasti, největší naděje a podpora říše ku pádu nakloněná, hrdina mečem i slovem, výtečný mravů vzor a slunce na sněmu jasné“, že „znal práva vlasti stejně jako Solon a veliký Lykurgos“ a že „za jeho vedení války ustoupily míru“!

Jan II. byl sice muž vzdělaný a chytrý. Napsal několik nábožensko-politických traktátů, v nichž ostře polemisoval jak s utrakvisty, tak s českobratrskými pikharty. Mezi českými katolíky požíval asi stejného vřdčího postavení, jako Ctibor Tovačovský z Cimburka mezi pány podoboji, ač jinak nedosahoval jeho vzácné rozvahy, ušlechtilosti a tolerance. Shodou okolností zemřeli oba skoro současně: Tovačovský roku 1494, Házmburk o rok později. Na poli politickém byl postavou rovněž ostře vyhraněnou, zarytou a vášnivou. Jinak by se nebyl stal (vedle Petra

z Rožmberka a Vilema z Pernštejna) po mnoho let vůdcem celého panského stavu.

Ale jinak jistě nebyl hoden tolika superlativů, kolik mu jich dává Hasištejnský. Prvých patnáct let své činnosti stál při králi Jiřím, dalších patnáct let při jeho odpůrci Matyášovi a poslední patnáctiletí zase věnoval Matyášovu soku Vladislavovi. Tedy málo „výtečný mravů vzor“...

Jako Matyášův kancléř vedl často diplomatická jednání za svého vzdorokrále a když se pak podřídil Vladislavovi, býval zase vyjednávatelem náboženského smíru katolíků s utrakvisty.

Pro jednání toho rázu mu však patrně chyběla dostatečná smířlivost a umírněnost ducha. Na vyjednávání byl příliš tvrdým a nepružným straníkem. Znal jen svého papeže a svůj panský stav a v názorech protistrany viděl podezřívavě jen kacířství a útisk utiskujících velmožů. Jeho „práva vlasti, jež znal“, byla po pravdě jen nadprávní šlechty a nadprávní katolíků na úkor všech druhých: na úkor krále, na úkor nižší šlechty a měst, na úkor podobojích a ke zkáze kacířských pikhartů.

Chvalořečný epitaf šlechtického humanisty působí tedy skoro sarkasmem. Při tom je tu i trochu pikanterie v tom, že Bohuslavův otec, Mikuláš Hasištejnský, byl sám ještě věrným přívržencem krále Jiřího, jehož největšího odpůrce humanistický syn tolik vychvaluje! K takové přemíře pochvaly tu působila snad příslušnost k téže panské kastě i k téže římské víře, jež u Házmburka byla tradiční a fanatická a u Hasištejnského trochu nedůtklivá a podrážděná, jak to ukázala jeho životní roztržka s kališnickým přítelem z mládí, s panem Viktorinem Kornelem ze Všehrd.

Ale na Hasištejnského chvalořečení tu působil snad i generační rozdíl. Děti smýšlívaly většinou už jinak, než jejich otcové. Rády zapomínají na ideály, víru, národnost nebo sociální původ svých rodičů, aby samy jednou zase byly potrestány stejným odpadlictvím svých potomků. Vždyť v téže době na příklad všechna tři knížata z Minsterberku — Viktorin a Jindřich starší i mladší — se také zřekla kalicha a přijala římské poslušství, ačkoli jejich vlastním otcem byl — kališnický král Jiří!

Jan z Házmburka se dožil ještě dob, kdy Evropou se roznášela veliká zvěst o objevu nových světů daleko za západním oceánem a kdy začala nad politický obzor vystupovat nová hvězda habsbursko-španělského imperia. Právě dva roky před Janovou smrtí bylo na pražském hradě vybudováno první okno v renesančním slohu, kterým se česká gotika, odumírající v koketním vladislavském roztančení, prvně podívala do světa nových tvarů a nového

postoje k životu. Jan se dožil ještě také kutnohorského náboženského smíru katolíků s utrakvisty, tak krásného na papíře, ale tak chabého v praksi. Nedožil se však již dob, kdy jeho panský stav, jehož zápasu o hegemonii obětoval svou čest, nervy i mnoho peněz, dospěl k vítěznému konci svého sobeckého boje. Nedožil se již ani Vladislavského zemského zřízení (z r. 1500), jež vylučovalo města i ze sněmování, ani mírnější svatováclavské smlouvy měst se šlechtou (z r. 1517).

Během pouhých pěti let mezi rokem 1494 a 1499 se totiž několikrát otevřela házmburská hrobka v děkanském kostele svatého Václava v Budyni a pohltila do svého kamenného lůna nejen oba bratry Jana a Oldřicha, ale i veškeré jejich syny.

*

Mohutný házmburský rod, jehož členové se kdysi mohli chlubit až i devíti dětmi, byl najednou skoro na vymření. Ztenčil se rázem na jedinkého Janova vnuka, Jana IV. z Házmburka, na jehož útlém, dětském životě visel pak další osud slavného rodu.

Maličkě třepotavé světýlko nezletilcovy života se udrželo. Nešhaslo ve víru nové doby, kdy se lámala nejen dvě staletí, ale i dvě veliké epochy lidských dějin. Naopak, světýlko se rozzářilo krásným a laskavým plamenem. Ratolístka stromu, svázaného svými kořeny s půdou staletého domova a rozepjatého náručím svých větví k nekonečnu nebes, nassála nové živné mízy a vydala ještě jednou několik haluzí a květů. Byly to již květy nového věku a nového světového názoru, vypučelé z nových roubů na vyžilém kmeni středověku.

*

Mladost Jana IV.

Dětství a mládí se zpravidla nezajímá ještě o myšlenkové hračky a starosti dospělých. Ve svém vlastním světě má své vlastní hračky a později své vlastní starosti prvního milostného zápalu.

Ani osiřelého chlapce Jana IV. z Házmburka zprvu netrápily náboženské starosti a rozumářská skepse zlomu dvou věků. O jeho dětství a mládí se nic bližšího neví. Jen z rodových tradic se dá usuzovat, že byl jistě vychován jako zbožný „jednuška“ t. j. římský katolík. Z jeho pozdějších činů a z osobností obou jeho poručníků se dá zase usuzovat, že jeho katolictví bylo umírněné a nedosahující vášnivosti jeho zavlého děda.

V době jeho nezletilosti bděli nad ním dva poručníci z nejvýznamnějších tehdy osob v království: Jan ze Šellenberka a Zdeněk Lev z Rožmitálu a na Blatné.

Zvláště vtipný a vldný **Jan ze Šellenberka** (také Buzic s černou kančí hlavou v erbu), zprvu nejvyšší kancléř, později nej-

vyšší komorník krále Vladislava, byl osobností ryzího a umírněného charakteru. Měl mnoho společného s hofmistrem, Vilemem z Pernštejna, tehdy nejvýznamnějším našim velmožem. Pernštejnovo bohatství bylo větší, než Rožmberků a mnohých knížat. Jeho hospodářský, válečnický a státnický talent byl velkorysejší než kohokoli druhého a jeho srdce bylo lidumilnější a spravedlivější, než mnohých okázalých pobožníků.

Oba východočeští velmožové — Pernštejn i Šellenberk — stáli dlouhá léta spolu na stejné linii rozvahy a umírněnosti. Ač byli oba katolíky a příslušníky panského stavu, těšili se pro svou vzácnou toleranci důvěře i měšťanů v jejich sporu s aristokracií, i Českých bratří v jejich sporu s katolickou jednotou Jindřicha z Hradce, Petra z Rožmberka a Albrechta z Kolovrat. Moravský zemský hejtman, Jan z Lomnice, psal v jednom svém listu o Janu ze Šellenberka: „On jest prvnie obhájece pikhartský!“ A heslem Vilema z Pernštejna bylo: „S Římany věřím, s Čechy držím, s Bratry umírám“.

Na umírněnost obou působila jistě i ta okolnost, že oba měli — českobratrské manželky: Pernštejn paní Johannu z Liblic a Šellenberk paní Johannu z Krajku, známou ochránkyni Českých bratří na mladoboleslavském Karmelu.

Osoba druhého Janova poručníka, **Zdeňka Lva z Rožmitálu**, je již záhadnější a méně ryzí, než osoba Šellenberkova.

Jeho otec, Lev z Rožmitálu — bratr královny Johanny — byl ještě věrným stoupencem svého švakra, krále Jiřího. On to byl, kdo po slavném poselství Zdeňka z Postupic, jež mělo přinést věčný mír mezi křesťanskými panovníky, vedl jiné slavné poselství „z Čech až na konec světa“, jež mělo v Holandsku, Anglii, Francii, Španělsku, Portugalsku a Italii příznivěji změnit názor světa na divoké české kacíře, na které tehdy západní svět pohlízel asi tak odmítavě a s hrůzou, jako později na bolševiky v prvních letech po revoluci.

Když pan Lev zemřel, byl jeho syn, Zdeněk Lev, ještě nezletilý. Jeho poručníkem se stal náčelník šlechty a hlavní odpůrce krále Jiřího — Jan II. z Házmburka! Nyní tedy, jsa spoluporučníkem Jana IV. z Házmburka, splácel synovec kacířského krále jaksi vnukovi čestnou pohledávku dědovu.

V době, kdy Zdeněk Lev z Rožmitálu zastával funkci Házmburkova poručníka, nebyl ještě tou všemohoucí osobností, která později za krále Ludvíka a Ferdinanda řídila po čtvrt století osudy českého státu. Tehdy byl zatím jen karlíštejnským purkrabím a pak dvorským a nejvyšším sudím a je líčen jako muž dobrý, bezúhonný a nestranný. Teprve v době, kdy jeho poručenec již

dospíval do své zletilosti, se stal Zdeněk Lev nejvyšším pražským purkrabím a náčelníkem šlechty v jejím boji o hegemonii a o potlačení měst i lidu.

A tehdy se již také rozchází mínění o jeho charakteru. Jedni v něm vidí jen úskočného a sobeckého intrikána, který sveden příležitostí a obrovskou svou mocí jen živil rozpory utrakvistů s luterány a kalil vody, aby v nich mohl lépe kořistit. Druzí jej berou v ochranu a ukazují zejména na to, že finance králům vždy řádně vyúčtoval a že sám skončil svou kariéru jako ožebračený muž, vězící až po krk v dlužích.

V poměru k jeho poručenci se mu nedá vytknout nic nepoctivého. Prodal sice jeho jménem hrad Košt svému spoluporučníku, Janu ze Šellenberku, za dvacet tisíc kop grošů. Ale prodej se stal se svolením krále Vladislava i plného zemského soudu a nebyl tedy snad ke škodě nezletilcově. I dar rathausního domu městu Budyni odpovídal celkem staré tradici dobrého poměru Házmburků k poddaným. Nebyl také nikdy nikým později vytýkán.

Úplně české Budyni, jež se od přemyslovských dob spravovala německým právem magdeburským, vymohl na králi Vladislavu, že směla se nadále řídit českým právem Staršího Města pražského.

Těžko tu tedy dělat Zdeňku Lvu soudce bez křivdy.

*

Kde a jak vychovávali oba poručníci nezletilého Jana IV., se neví. Snad u sebe na některém ze svých zámků, snad v nějakém klášteře.

Jisto je, že byl vychován k snášenlivosti, ačkoli jako souvěkovec Lutherův prožíval právě velmi vzrušené doby nově vzplanuvší reformace. Zachoval se jeho pozdější list nejvyššímu hofmistru Zdislavu Berkovi z Dubé, v němž se vřele přimlouvá za svého poddaného, libochovického žida Jakuba, kterého pražští židé prý neprávem obžalovali před komorním soudem.

Ani proti utrakvistům nevystupoval, ačkoli i těch bylo jistě dost i na samotných jeho katolických panstvích. Vždyť už paní Eliška z Koldic, vdova po jednom z bezpočetných házmburských Mikulášů si před více než půl stoletím stěžovala pražské konsistory na svého budyňského faráře Valentina, že svými kázáními, plnými záští proti utrakvistickým kněžím a zejména svým nevkusným a vulgárním přirovnáním krve Páně k pomejím, zbytečně pobuřuje lid — rozuměj lid kališnický.

Později za našeho umírněného Jana IV. i jeho syna Mikuláše byla v Budyni i utrakvistická škola a kněz víry podobojí.

*

Když Jan IV. dospěl a stal se již mladým kavalírem, podnikl cestu do Egypta a do Svaté země. Podle vyprávění mu dal peníze na cestu budyňský žid Mikuláš za to, že dostal milost, když mu již hrozila oprátka pro pobuřování lidu.

Takovou orientální cestu je dnes těžko přirovnat k něčemu, co by svou náplní odpovídalo střízlivosti našich dob. Nebyla to jen zbožná návštěva míst Spasitelova utrpení, podobná dnešním pohodlným poutím do Mariazelli nebo do Lourd. Také to však nebyla jen dobrodružná cesta do horského neznáma Afriky, označovaného na mapách dráždivým nápisem „hic sunt leones“ nebo do tajemného Orientu, rozvalujícího se s asiatskou nádherou v pohádkové mlčivosti hvězdných nocí, číhajícího s asiatskou úskočností v černém stínu minaretů a plenícího s asiatskou smyslností bílá těla křesťanských otrokyň na kobercích a divanech haremu.

Taková celoroční cesta renesančního kavalíra po souši do Benátek a odtud křehkou kupeckou karavellou na východ nebyla ani jedno, ani druhé. Bylo to obojí dohromady a navíc ještě kus náboženské extase a rytířské odvahy. Nebetyčnými Alpami, nekonečným mořím a vyprahlými pustinami písku a skal se tu trmácel vznícený poutník i nebojácný rytíř v jedné osobě, aby duchovně posílil své křesťanské a dobrodružně vzrušil své rytířské srdce.

Janova cesta k božímu hrobu a k pyramidám nebyla jistě bez dobrodružství. Italská freska ve „zlatém sále“ budyňského zámku ukazuje jakýsi jeho šermířský souboj s obrněným Saracenem, v němž je posilován pohledem krásné dámy v okně. Jeho „drak“ — nilský krokodýl — kterého si přivezl z cesty jako vzácnou trofej na budyňský zámek, visí dodnes v průjezdě budyňské radnice a je jednou z nejstarších vycpanin celé střední Evropy.

Janův křížek jerusalemských poutníků je dodnes vidět na jeho náhrobku v budyňském děkanském kostele a na stříbrném pečtidle města Budyně. Na poděkování za šťastný návrat z daleké cesty dal Jan později postavit u cesty ke hřbitovu renesanční boží muka (s letopočtem 1521). I ta tam stojí dosud nad příkrčnou „cyrilometodějskou babou“.

*

S ženitbou mladý kavalír nespíchal. Žil dlouho životem svobodného pána a jistě i s nějakým milostným dobrodružstvím, jak by nasvědčovala zmíněná už stará freska.

Měl již více, než léta Kristova, když si konečně přivedl na budyňský zámek mladičkou choť, **Marketu kněžnu z Minsterberku** a hraběnku Olešnickou a Kladskou. Křehounkému děvčátku, okouzlenému rytířem, navrátilivším se právě z dalekých zemí,

bylo tehdy sotva šestnáct let — jako kdysi paní Škonce z Kunštátu, praprabábe jejího manžela.

Obě — Škonka i Marketa — pocházely náhodou i z téhož rodu pánů z Kunštátu a z Poděbrad. Jejich rodokmen se nekřížil s házmburským poprvé. Už i pramáteře obou rodů, paní Marketa a Eliška ze Žleb, byly rodné sestry. Při tom od dob, kdy vyznávání kalicha rozdělilo český národ do dvou táborů, bylo kalíšnictví zakořeněno v tradici Poděbradských asi tak, jako katolictví u Házmburků.

Tak se někdy křížily rody a tak se někdy prolínala mezi rody náboženská víra, která jindy zase bývala důvodem k nejkrvavějšímu zášti. Lidé stále potřebují nějaký důvod k nenávisti: jednou je to náboženská víra, jindy jiný jazyk, jindy zase rasa a jindy měšťácký nebo proletářský původ. Ale vždycky zase se tu nalezne občas láska se svým nevypočítatelným milostným zápallem, který pohrdne časovými předsudky, rozlomí mříže názorového uvěznění a spojí v manželské dvojici a v krvi dětí a vnuků katolíka s protestantkou, Čecha s Němkou, arijce se židovkou a továrníka s jeho pisarkou. Tak se již někdy točívá svět a živoucí život tvoří z lidských osudů romány pestřejší, než fabule literátova.

Minsterberský rod, z něhož pocházela kněžna Marketa, byl tak významný, že stojí za bližší zmínku. U jeho kořenů jako zakladatel a praotec stojí sám král Jiří z Poděbrad. Jméno Minsterberků šumí pak našimi dějinami patnáctého a šestnáctého věku slavně i tragicky, jako zlomená peruť Jiříkova dynastického snu.

Král Jiří byl dvakráte ženat. První jeho choť byla „matka chudých“, paní Kunhuta ze Šternberka, a druhou energická paní Johanna z Rožmitálu. Kromě čtyř dcer a slaboduchého syna mu prvé manželství dalo syny Viktorina a Jindřicha a druhé manželství syna Hynka (či Jindřicha mladšího). Když jejich královský otec získal ve Slezsku staré korunní léno Minsterberk a Frankenstein, dostalo se jeho třem zdravým synům titulu minsterberských knížat.

Viktorin a Jindřich byli válečníky. V otcově konfliktu s Matyášem Korvínem a zelenohorskými odbojníky prokazovali mu dobré vojenské služby. Víme na příklad, jak Jindřich (starší) obléhal v Budyni vzbouřilého Jana II. z Házmburka, jak dobýval jeho hrady v Českém ráji a jak porazil a stiskl jeho Lužičany u Žitavy.

Nejmladší Hynek, tehdy ještě jinoch v pubertě, byl básníkem, ale trochu dekadentního typu. Jemu připisovaný „Májový sen“ čpí více pornografií, než kultivovanou poesíí renesančního veselí.

Všichni tři se zřekli otcova kalicha, sotva král Jiří zavřel oči.

Viktorinův syn Bartoloměj se zapsal zlatým písmem do dějin jako zastánce měst a Vladislavova královského majestátu proti šlechtické oligarchii. Nechtěl, aby Čechy propadly stejné aristokratické zkáze jako sousední Polsko.

Jindřich starší měl čtyři děti a jedním z nich byl i Karel, kníže z Minsterberku, otec oné mladičké panny Markety, kterou si přivedl Jan IV. z Házmburka na budyňský zámek. Byla tedy Janova nevěsta přímou pravnučkou krále Jiřího.

Její otec, kníže Karel, stal se kdysi obětí politického sňatku. Již ve dvanácti letech jej oženili s Annou Olešnickou, dcerou divokého slezského násilníka Jana Zaháňského, a s ní měl pak devět dětí: samé kněžny, abatyše, knížata a biskupy — ale co naplat! Devět dětí je devět dětí. S takovým počtem potomků má mnoho finančních starostí i kníže, zejména je-li nadán pozemskými statky poměrně nevelikými, jako tomu bylo právě u knížete Karla. I svého budyňského zetě musival prosit o posečkání ve výplatě dceřina věna. Kromě toho si kníže sám přiděloval ještě zbytečné starosti, jako na příklad tu, zda dojde duše jeho zvěčnělého kacířského děda — krále Jiřího — také blahoslavenství v nebi. Neváhal se o tom radit i s papežskými legáty i s Martinem Lutherem.

Podle svého rodového privilegia udělal větší kariéru, než by mu byla patřila podle jeho osobních schopností. Stal se totiž zemským hejtmanem čili královským místodržícím a správcem českého království, tedy hodnostářem vyšším, než byl sám nejvyšší pražský purkrabí. A když po moháčské bitvě vymřeli Jagellonci a šlo o volbu nového krále, byl kníže Karel uváděn také mezi jedenácti tehdejšími kandidáty svatováclavské koruny.

Ještě před Moháčem byla ovšem situace taková, že tehdejší nejvyšší pražský purkrabí Zdeněk Lev z Rožmitálu měl ve skutečnosti větší moc, než pan zemský hejtman. To byl jen důsledek staré politické zásady, že každý má tolik moci, kolik si jí dovede urvat. Kníže Karel měl jen dobrácky pasivní povahu, kdežto pan Zdeněk Lev měl energická, nepoddajná ramena. Tak chytrého, lstivého a průbojného politického machra nemohl si podmanit ustaraný otec početné rodiny, který se podobal spíše přičinlivému, poctivému šafáři než geniálnímu a velkorysému státníku.

*

Filemon a Baucis.

Nejstarší z devíti dětí knížete Karla z Minsterberku byla naše paní kněžna Marketa, dáma jemná a něžná, smíme-li věřit jejímu portretu s kytičkou v ruce, jak se nám zachoval v kamenném

reliefu z budyňského mlýna. Zámeckou paní na Budyni se stala právě asi v době, kdy v sousedním Německu zahajoval Martin Luther svou velikou vzpouru proti papežství.

Od té doby byl Jan IV. po celou druhou polovinu svého života divákem velikých zmatků v křesťanstvu, ať již je působili renesanční papežové svými odpustky na dostavbu svatopetrského dómu nebo učený Erasmus z Rotterdamu svými spisy nebo wittenberský reformátor s německými knížaty nebo anglický modrovous Jindřich VIII. schizmatem své vlastní, ostrovní církve nebo veliký sultán Soliman II. svými výboji až k Vídni. Jan se stal svědkem velikého vzestupu Habsburků, jejich samoděržaví i jejich zmatených válek s Francouzi, s papežem, s luterány, s Turky a se sedmihradskými vzdorokráli z rodu Zápolských. Stal se svědkem i vzestupu církve, která i přes odštěpení protestantů, kalvinistů a anglikánů (— či snad právě pro ně —) se vymanila ze své avignonské rozvrácenosti a dala se na nový výboj, osvěžena Tridentinem a vystužena fanatismem nového jesusitského řádu.

Stal se svědkem i toho, že také v Čechách začal tehdy vát jiný vítr.

Česká společnost byla již od dob basilejských kompaktát celkem stabilisována do dvou táborů: pod jednou a pod obojí. Sto let si tak žila ve značné „splendit isolation“ od ostatního světa a v drobných svárech své vlastní domácnosti.

Ale nyní — vlivem německé reformace — nastalo nové třídění duchů a společnosti. Luther dal zprvu posilující injekci upadajícím utrakvistům. Cítili v něm oporu jako levicové strany moderních dob, když vypukla v Rusku rudá revoluce. Účinek Luthervy injekce byl však nakonec takový, že staří čeští utrakvisté (basilejského puncování) hynuli na svůj marasmus a duchovní sterilitu dále, zatím co dvě třetiny národa se poluteránštily. Místo starých dvou táborů byly tu nyní vlastně čtyři. Předně výbojná katolická menšina, která však kromě své zpupnosti neměla ani arcibiskupa ani universitu. Za druhé stejně průbojná luteránská většina. Dále ubývajících utrakvističtí kompaktatisté jako setrvačností živořící přežitky husitských dob a konečně puritánská Jednota Českých bratří, soustřeďující v sobě výkvět národní inteligence.

V té době dosedl na český trůn rázný muž, který konečně zasadil pevně svůj habsburský rod do dobré české půdy: král Ferdinand.

Byl to chladný počtář a houževnatý realista německé národnosti a španělsko-katolického vychování. Na rozdíl od slabých

Jagellonců věděl dobře co chce, i jak toho dosáhne. Chtěl být silným absolutistickým panovníkem a chtěl být zakladatelem dynastie ve veliké podunajské říši.

Dosáhl obého. Korupčními dukáty, sliby i přísahami porazil ve volebním boji ostatních deset kandidátů na český trůn. Sotva však naň dosedl, začal již odbourávat své sliby. Nakonec při rekonstrukci zemských desk (když staré shořely) zfalšoval i zápis o své svobodné volbě a zajistil dědičnost českého trůnu v habsburském rodě. V rámci rozpínavosti svého rodu spojil alpské země se stavovskými státy českým a uherským v osobě jediného monarchy a uskutečnil tak i svůj dynastický sen o veliké podunajské říši.

Je pravda: po slabých Jagelloncích zavedl zase pořádek, ale byl to pořádek draze vykoupený. Po rozpačité vzpouře stavů za šmalkaldské války jim ihned ukázal, že je panovníkem-absolutistou a nikoli jen chabou korouhvičkou ve větru, na jakou byli zvyklí. Šlechtické zvůli přitáhl uzdy a města ožebračil a srazil na kolena.

Bez ohledu na své přísahy šel však cílevědomě za svým programem, vrátit kacířskou zemi zpět církvi. Proti převážně nekatolické většině národa se mu to sice zcela nezdařilo. Proti-reformační vítězství čekalo až za sto let jeho vnuka. Ale i k tomu vítězství položil již základ uvedením jezuitského řádu do našich zemí a rozjitřením nových náboženských rozbrojů.

Zavedení Jesuitů k nám (1556) se Jan IV. z Házmburka již nedočkal. Zemřel o tři léta dříve. Také se nedočkal už obnovy pražského arcibiskupství, ačkoli snahy o to se zájmem sledoval. Vždyť nejvážnějším kandidátem na arcibiskupský stolec byl jeho krajan a klapský rodák, učený a tolerantní kněz a probošt **Jan Horák z Milešovky**, zvaný též **Hasenburger**, který po delších studiích v Německu se stal kanovníkem v Olomouci, v Praze a kapitulním děkanem v Litoměřicích. Byl důvěrníkem císaře Karla V. i Ferdinanda, vychovatelem pozdějšího císaře Maxmiliána II. a vyslancem Habsburků u Tridentina. Arcibiskupského klobouku se však nedočkal. Zemřel již dva roky před Janem IV. (1551). A tak se stalo, když po 130leté sedisvakanci bylo arcibiskupství zase obnoveno, že na jeho stolec jako první nový arcibiskup zasedl místo Jana Horáka Antonín Brus z Mohelnice.

Jedné veliké věci však se stal Jan IV. přece ještě bezděkým svědkem: umírání gotiky. Její poslední veliký mistr, Benedikt Rejt z Pistova, „nejvyšší verkmistr a správce kamenický“, zemřel skoro symbolicky právě téhož roku, kdy jeho italská konkurenti Paolo della Stella, Ferrabosco de Lagni a Giovanni da Spatio za-

čali stavět pro královnu Annu zahradu a vzdušné arkády letohrádku nad Jelením příkopem. Slunná renesance se střízlivou horizontálou paláců a s graciesním rozměrem loggií zahajovala svou kratičkou pouť po zimomřivých Čechách.

*

Jan IV. byl všech událostí své doby opravdu jen mlčelivým svědkem a divákem. Snad si ani dobře neuvědomoval, na jak velikém přelomu dějin prožívá svých sedmdesát let života: objevení Ameriky, vzrůst habsburské velmoci, luterská reformace, jesuitská protiofensiva, konec gotiky a středověké mystiky. . .

Neúčastnil se skoro vůbec veřejného života. Kronikáři přinášejí o tehdejšímu truksasu království a hejtmanu slánského kraje vesměs jen bezvýznamné drobnůstky. Na příklad tu, že ho král Ferdinand dopisem žádal o bažanty pro svatební hostinu svých dcer Anny a Marie, podobně jako žádal od Litoměřických lososy a lampredey a od Křivoklátských tetřívky.

I nejbližší Janův soused z brozanské tvrze, pan Jaroslav Brozanský z Vřesovic (ač byl jen rytířského stavu) znamenal politicky víc než než budyňský pán. Velmi aktivně se účastnil volby krále Ferdinanda, byl jedním ze dvou zemských hejtmánů a byl zvolen i za jednoho ze čtyř defensorů víry.

Zdá se, že Jan IV. nezdědil zhola nic z bouřliváckých vlastností svého děda, Jana II. Zvěsti, které občas docházely na budyňský zámek z vnějšího světa — z Italie, z Anglie, z Němec, z Uher i z Prahy — zbytečně jen vnášely neklid do jeho plaché, poctivé a bohabojné duše. Zbožný poutník a dobrodružný rytíř v mládi stal se později jen vlídným velkostatkářem na panském sídle, obklopeným Bohem, rodinou, měšťany a idylickou přírodou venkovského kraje.

Když mu bylo již hodně přes šedesát, začali stavové (hlavně ovšem protestantští) bouři proti králi. Odmítli Ferdinandovi táhnout do Němec proti šmalkaldskému spolku a naopak sami sbírali vojska na pomoc německým luteránům.

Jan IV. tehdy zachoval loyaltitu k svému panovníku. Nesúčastnil se ničeho. Král Ferdinand se tehdy — v únoru 1547, týden po smrti dobré a citlivé královny Anny — ubíral k pověstnému sněmu do Litoměřic přes Budyni. Jan mu byl dobrým hostitelem a král u něho na zámku i přenocoval.

Pravda, Jan byl katolík a nikoli luterán. Byl také již v letech, která nejsou právě nejpružnějším věkem pro děláni rebelií proti králi. Ale hlavně: Jan byl plachý člověk a měšťácká duše. Nemiloval bouře a nepořádek a měl už rád klid, svou rodinu a svou Budyni i s poddanými. Kromě toho byl s králem i s jeho synem,

místodržícím Ferdinandem, vždycky v dobrých stycích. Tomuto věnoval dokonce i své literární dílo.

Když po nezdařeném odboji došlo k potrestání rebelantů na hrdle, statcích a vyhnanstvím, zůstal Jan ovšem uchráněn toho všeho. Zatím co jiní „... opouštěli hranice domova a otcovských niv a prchali z vlasti“ — on, jako Tityrus „odpočívaje ve stínu rozložitého buku, učil háje opakovat ozvěnou jméno sladké Amaryllidy“. Jeho „rozložitým bukem“ byl celý líbezný pooharský kraj a jeho sladkou Amaryllidou byla dobrá paní Marketa.

Budyňské Tusculum, idylický záliv míru, kde „procul negotiis“ trávil své spokojené manželství, bylo mu nad všechen mumraj světa. Ve svých dětech a v teple rodinného života, v tiché oddanosti k Bohu a v laskavém patriarchálním poměru urozeného šlechtice k poddaným našel celý dobrý smysl svého slunného a požehnaného života.

Byl to opravdu požehnaný život. Kněžna Marketa mu dala celkem — čtrnáct dětí! Hle, jak kdysi jediná a zdánlivě již poslední ratolístka házmberského rodokmenu se rozpučela! Některými větvemi vypučela dokonce až v Janových abrahamovinách.

Janova vláda byla érou mírnosti a dobré pohody celého kraje. Zejména Budyně má mnoho důvodů, aby v dobrém vzpomínala vlídné manželské dvojice.

Ještě v dětských létech Janových město i s kostelem vyhořelo. Jan a Marketa se však postarali o jeho nový rozkvět. Věž kostela, ozdobená dodnes erby obou manželů, byla za nich zvýšena. Stará gotická klenba chrámu byla nově pokryta trojitou stánovou střechou, jakou známe na příklad z kutnohorské svaté Barbory nebo z kostelů v Lounech či v Litoměřicích.

Místo obvyklých jen slunečních hodin objevila se na věži vzácná novinka: orloj. Obvyklý nápis na slunečních hodinách „Horas non numero, nisi serenas“ — Počítám jen jasné hodiny — byl sice orlojem zbaven svého životního optimismu. Ručičky orloje neúprosně počítaly čas i v dobách chmurných, ale jejich běh odpovídal za to více pravdě skutečného života s jeho sluncem i mraky.

Také vnitřek děkanského chrámu připomíná dodnes zbožnou péči obou manželů. V prvé řadě obraz „Ukřižování“ v dnešní jižní lodi kostela. Kdyby nebyli bohabojní manželé věnovali městu nic jiného, než tento znamenitý obraz (bůhví kde a jak získaný), byli by již za to hodni čestného titulu „de oppido bene meriti“.

Velkopáteční večer olivového nádechu se resignovaně sklání nad krajinou s fantastickými skálami a s gotickým městem v pozadí. Do jeho tklivé nehybnosti se tvrdou konturou rozpíná kříž

s umírajícím Messiášem. Maří Magdalena mu klečí u nohou a svatý Jan vzrušeně konejší Matku boží, za kterou pláče další tři ženy. Za jejich zády rozčileně gestikuluje, plivá a posmívá se skupina židů. Na protější straně jakýsi jezdec na bělouši pochybovačně odmítá výklad domlouvajícího mu spolejzdce. Za nimi setník Longinus debatuje s ustrašeným vojínem v přilbě. A v samém popředí genrová scéna: dva žoldnéři metají kostky o roucho Kristovo. Jeden z nich tasí dýku a rve druhá za vousy, druhý jím zase lomcuje za vlasy. . .

Něco tu upomíná na Hanse Memlinga. Štíhlé, až chorobně blede postavy plačících žen jakoby přišly ke golgotské tragedii přímo ze svatojánského špitálu v Bruggách. Gotické město v pozadí a zejména melancholie, visící nad ponurou krajinou a lidmi — i to by ukazovalo na Memlingovu dílnu. Jen drsné scény povykujících židů a rvoucích se žoldnéřů ruší mlčelivou uzavřenost dramatu a vymykají se jaksí z rámce mírné a trochu morbidní tvorby bruggského mistra.

Ne, ne, pojďme dále! Není to Memling. To jen přání a fantasie si trochu pohrály se slavným jménem.

A přece kroky již se vzdalující se znovu vracejí k obrazu. Okouzlené oči znovu visí na pomalované desce a rozkolísaná duše se znovu chytá maličké naděje: Nejsou právě ty genrové scény tak typické pro všechny Nizozemce od dob Jana van Eyck? Není to vzrušení Janovo, Longinovo, jezdců, židů i žoldnéřů plno nervosity a patosu, který právě Memling podědil po svém učiteli, Roggeru van der Weyden?

Obraz mlčí. Židé se posmívají Messiáši na kříži i zmatenému diváku pod křížem. Konečně se najde nějaký protivný zápis, který zjednává jasno, ale boří naděje: obraz stvořil (asi kolem 1420) prý Jan van Mecheln, Nizozemec. První chvilka hořkne kapičkou zklamání. Ale to je jen první chvilka, která přejde. Trvale však zůstává okouzlující dojem ze slavného a krásného zážitku, jaký poskytuje pomalovaná deska, ať již je jejím autorem i menší Nizozemec, než právě Memling. — — —

Opodál obrazu stojí znamenitá renesanční křtitelnice z šedého pískovce. Podle znaků a letopočtu je to také dar obou házmburských manželů. Snad je to dík za to, že byli účastní tolikerých křtin svého potomstva.

A v druhé boční lodi je ještě něco pěkného z jejich doby: desky skládacího oltáře německé práce. Čtyři hlavy světových stran tu vydechují bělostná oblaka a v nich trůní na dvojité duze Bůh-Otec se Synem. Oba jsou parádně nastrojeni s korunami na hlavách a s žezly a korunovačními jablky v rukou. Zlaté pozadí má

ještě zvýšit jejich pompésní slávu. Okolo (na postranních křídlech oltáře) se v přilehlých menších pisárnách tísni a hrbí nad svými folianty obchodních knih čtyři písaři-evangelisté. Každému z nich se pod stolem válí jeho evangelické zvíře a Markovi kromě toho hopsá po stole mezi kalamáři ještě i černá kavka.

Vnější křídla archy zdobí obrazy svaté Heleny v hermelínu, v závoji a s korunou na hlavě, svatého Konstantina s čepicí až přes uši a se svatozáří velikou jako úplněk a svatého Šebastiána s jeho mučiteli. Voustatý sultán dává pokyny, jeden lučištník nabíjí kuši, druhý již míří na světce — ale ten, jakoby se ho to netýkalo. Klidně se dívá ze svých pout a čeká, kdy luk spustí. . . Čeká a čeká, již čtyři sta let tak klidně čeká, nedbaje ani toho, že mu vzadu již i červotoč rozežírá jeho mučednické tělo. — — —

Zbožný Jan IV. dal obezdít i dřevěný hřbitovní kostel Matky boží a přizdobil jej i pozdněgotickou kropenkou a kazatelnou pod širým nebem. A před hřbitovem postavil ještě boží muka, o kterých byla již řeč.

Věž, orloj, obrazy, sochy v sakristii, křtitelnice, kazatelna, boží muka . . . věru dost udělal pro slávu boží i pro spásu své dobré duše. Jinak pro její potěchu se oddával i literárním pokusům a míval i znamenitou knihovnu. Pro potěchu očí svých poddaných a pro rozveselení jejich srdcí uspořádal občas i nějakou znamenitou podívanou: turnaj na rynku nebo ohňostroj na rybníku Babíně.

Hodný, tuze hodný pán byl Jan IV.

Z jara roku 1515 se Oharka tak rozvodnila, jak to umějí jen tiché vody. Jako kdysi (1342) vyplavila u Doksan vesnici Mury, tak tentokráte zničila zase u Budyně starou obec Miletice, že po ní dnes není ani památky. Také Břežany vyplavila a potrhala oba mlýny, miletický i brežanský, kam Budyňští dosud dojížděli s obilím. Zámecký pán pomohl i tu. Dal upravit tok Malé Ohře a zbudoval v Budyni velký mlýn o osmi složeních, který zavodňoval i městskou kašnu a pivovárek. Vlastně tu pomohl z části zase žid Mikuláš, který podle pověsti financoval už i Janovu cestu do Orientu. Podnikavý Mikuláš se ujal stavby (materiál a práci dodali panští robotníci) a Mikuláš si za svou pomoc vymínil doživotní užívání mlýna! Zdá se, že udělal dobrý obchod: svými penězi si kdysi zachránil hrdlo a nyní zase mlýnem si zachránil zpět své peníze.

Na segmentovém renesančním průčelí mlýna býval hebrejský nápis, volající k Jehovovi o požehnání a kromě toho tu byly i dva reliefní obrazy Jana a Markety s heslem Janova života:

„Požehnání boží — to je veliké zboží.
Pokora to je múdrot pravá,
Spravedlnost to je najviečí cnost. A. D. 1535“.

Spravedlnost byla opravdu jeho velikou osobní ctností. Tu se zastal žida Jakuba, onde vzal do ochrany své vesnické poddané proti budyňským měšťanům a jindy zase poskytl svou pomoc učiteli a varhaníku proti chamtivosti farářově.

Také v Libochovicích — jinak vrchnostmi dost přehlížených — byla Janem zvýšena věž kostela, jak dodnes dosvědčuje jeho erb na věži a letopočet nad sakristií. Kromě toho byla i jim obnovena za něho výsada na jarmark a týdenní trhy a krejčím dána výsada k utvoření cechu. Věru dobrou vrchnost měli tehdy poddaní.

Sympatická dvojice Jana a Markety vykonala jistě ještě řadu zbožných a dobrých skutků, o kterých nám kroniky nic nezaznamenaly nebo co podleho času či ničivé zběsilosti prušáckého majora Schafgotsche za sedmileté války. I to málo však, co zůstalo, stačí k tomu, aby i přes propast čtyř století žil jejich laskavý profil prozářen poctivostí a dobrotou a ponořen v pokorný spleen selankovitého kraje.

Slunnou idylu Janova babího léta zastřel však na samém konci jeho života dvojí těžký mrak.

Roku 1551 — dva roky před jeho smrtí — vstoupil neopatrný jakýsi holubář, stihajícího ulétnuvšího mu holuba, s otevřenou loučí do severní zámecké věže. Tam byly uloženy sudy se střelným prachem, který si tehdy Házmburkové vyráběli sami v „prachovně“ v Roudníčku a na pustnoucím hradě Házmburku. Oharek holubářovy louče způsobil pojednou požár a strašlivou explozi prachárny. Tucet osob při tom zahynulo, značná část zámku vyhořela a severní věž zůstala pak dlouho zříceninou. Jaká ironie osudu! Dobrý pan Jan, který tolik pečoval o své poddané a o své městečko, měl ve své sedmdesátce stěží krov nad hlavou. . .

A v polovině téhož roku jej postihla rána ještě těžší: na den svatého Burjana překročila tajemnou hranici mezi časem a věčností jeho věrná choť, kněžna Marketa. Nebylo jí ještě ani padesát let.

Starý pán osaměl, ale ne docela. Dík šťastnému manželství byl obklopen řadou svých dětí. Dal se dokonce i do sepisování svých memoirů od své orientálské cesty až po katastrofální výbuch v zámku a smrt paní Markety. Svou česky psanou knihu nazval „Sarmacie“ a věnoval ji arciknížeti Ferdinandovi, českému místodržiteli a manželu krásné Filipiny Welserovny.

Takto dožíval ještě po dva roky idylu, kterou kolem něho ma-
loval měkkými, pastelovými barvami líbezný kraj. Něco tklivého,
pastorálního i milostného, co se ozývá z bukolických eklog Vergi-
liových, se tu kouzelným echem křísilo k životu. Zlatým pavučím
to oprádkovalo stříbrnou hlavu a krásný pěstěný plnovous uroze-
ného pána:

„Blahoslavený starče! Zde u známých ti potůčků
a u božských pramenů užiješ stinného chládku.
Zde plot — zas jako dosud oddělující sousedovy nivy —
kde hyblejské včelky spásají vonný květ vrb,
často tě zkolébá v spánek líbezným bzukotem.

Tam zase pod sráznou skálou si k nebesům zazpívá vinař,
zatím, co tvoje radost — hrdlička a vrkaví doupňáci —
budou s vysokých jilmů vytrvale pět své dumné stesky. . .“

I na budyňském zámku se však chýlila ku konci bukolická
ekloga pánova života.

„Z krovů vzdálených chat je již vidět večerní dým
a z vysokých kopců padají do údolí delší již stíny. . .“

Ano, právě takové vergilovské večery bývají u nás v Poohří,
když luka u řeky vyšlehnou studenými plaménky ocúnů a vy-
dechnou modravou mlhou a čpavým dýmem pastýřských ohníč-
ků. Když háje šebínských a mšenských strání se rozhoří bronzí
a zlatem a zoraná pole oddychují jako žena po porodu sladkou
únavou a přívětivou nostalgií. Když kadeřavá réva vydává své
ojíněné hrozny a když na házmburských svazích se rozsvítí svě-
týlka v červených lampionech mochyň.

Jednoho takového dne počátkem října roku 1553 se rozklínal
umíráček do luk, polí, vinic a strání. Za nějaký den potom se
rozhlaholily hrany na kostelích v Budyni i v Líbochovicích, na
pustnoucím Házmburku i Šebíně, v Klapém i v Křesíně, v Duba-
nech i ve Slatině, v Kostelci i na Lhotě. To pana Jana IV. z Házmburka
ukládali do hrobky v budyňském děkanském kostele.

S krátkým zpožděním se dobrý Filemon vracel ke své dobré
Baucidě. A nad jejich společným hrobem vyrostl společný mra-
morový náhrobek a na něm společný kříž. Po jedné jeho straně
klečí paní Marketa v dlouhém plášti a s kuklou na hlavě, po dru-
hé straně klečí pan Jan v rytířském brnění a s jeruzalémským
křížkem na prsou. Čtyřista let se tu oba již modlí svou kamennou
modlitbou, kterou venku skřívánci odnášejí vzhůru nad jejich
starý kostel i zámek k bezmračnému, modrému nebi.

*

KULTURNÍ HŘÍCH NA SLOVANSTVU PÁCHANÝ ZA STARÉ AUSTRIE

Již Balbín bránil se jazykovému příkoří a že Slované již v dávném Rakousku byli považováni za méněcenný, vyssávaný, k zániku odsouzený národ, je třeba připomenouti. Nevyprostili jsme se dosud z německé vědy. — Vykopávkami na Hradě v Praze r. 1930, tedy po devíti stech letech po události, kdy Hrad r. 1004 obsazen byl Poláky, znázorňují neudržitelnost rakouského školení. V jižním boku Hradu — k Vltavě, byla zjištěna od XIII. stol. zazděná, stará, románská brána i z ní vedoucí cesta k řece. — Co znamená tento objev? Dokumentuje Gollův historický přehmat, který je třeba podrobiti přezkoumání.

Víme, že když r. 999 Boleslav II. zemřel, ujal se vlády Boleslav III. a tu jeho bratři Oldřich a Jaromír odešli do Bavor. Čechové však svrhli krutého Boleslava III., který pak utekl k markraběti Jindřichovi, v Čechách vládl bratr polského Boleslava chrabrého Vladivoj, ten však již r. 1003 zemřel. Čechové povolali z Bavor k vládě Jaromíra, s nímž se domů vrátil i jeho bratr Oldřich. Vypuzený Boleslav III. za pomoci polského Boleslava Chrabrého vnikl do Čech a kníže Jaromír prchl po druhé. Proti Boleslavu III. Čechové se opět vzbouřili, sami polského Boleslava Chrabrého do Čech povolali a ten Boleslava III. uvěznil a oslepil. — Německý císař Jindřich II. vtrhl r. 1004 s Jaromírem a Oldřichem do Čech a vlády se po druhé ujal JAROMÍR, když jeho vojsko lstí vniklo do Hradu. Na zatroubení ovčáka, který za mlhavého jitra hnal ovce před stříží již z pastvy, spuštěn byl padací most přes příkop; stádem zatíženým mostem vtrhli naši bránu již objevenou do Hradu a přepad provedli. Kosmas, Dalimil, Hájek a jiní kronikáři zaznamenali tuto událost z r. 1004 jen s malými obměnami, je tedy již v souhlase také se zbytkem ze zničeného Rukopisu Královédvorského, jak je tam opěvána účastníkem přepadu Poláků. Vpád se tedy nestal na mostě nad Vltavou do Starého Města, jak mylně soudil nevoják Goll. Poláci by jim byli vpadli zezadu, z Hradu do zad. Naši postupovali ze zalesněného Strahova, jak z životného, přesně viděného popisu přírody a vojensky úspěšného vrcholení děje poznáváme.

Padací most směrem k Vltavě a „brána priekopy“ teprve r. 1930 bezpečně zjištěná i dobová situace, jsou tu věrně zachyceny účastníkem boje; za 300 roků změnilo se vše požárem. Brána ve směru k Vltavě byla zazděna, příkop zasypán, padací most a stará cesta dolů vedoucí, byly zrušeny a klenutý přízemní palác Hradu byl zavezen a nad ním byl vybudován s obrovskou klenbou nynější Vladislavský sál. Věž se zazděnou bránou byly do jižní fronty Hradu zastaveny tak, že ještě dnes, v levém rohu, za vyčnělou „Českou kancelář“ nejsou — po přístavbách — zevně viditelné. — Po 600 roků

nikdo již pak až do vykopávek nevěděl a mnohý neví dosud, že Hrad býval až do XIII. stol. také z jižního boku od Vltavy dostupný. Nemohli to vědět žádní padělatelé, nevěděl to ani Goll, jinak by útok na Poláky směrem do města Prahy tak nevojensky nepředpokládal. V tom tedy spočívá ten hrozný omyl Gollova „historického rozboru“ Památek. —

Za starého Rakouska, kdy zámeckým hejtmánem na Hradě byl Zapletal, našel tam sledy románských staveb architekt Fiala, který je radostně Gollovi hlásil, však pan dvorní rada, člen panské sněmovny suše řekl: „Prosím Vás, kde byste je vzal?“ A pro udiveného Fialu byla tím věc vyřízena — Goll se tam nešel ani podívat. Když se psal rok 1930, naše zlá macecha Austrie dávno již nežila, Goll také žalem zašel, když odboj proti Rakousku marně Čechům před tím rozmlouval. A Fiala? Vydal brožurku Hrad Pražský, kde v situačním plánu množství tmavých míst značí zjištěné románské stavby na Hradě. Hle, pozadí rakouské historické vědy — povýšenost a pýcha — předcházely pád.

Na Fialově plánu „Hrad Pražský“ vidíme obdélník č. 55, který značí podzemní klenutou prostorů kdysi přízemního románského paláce z XI. stol., zasypaného ve stol. XIII. k zajištění podzemí Vladislavského sálu. Nalevo je tmavý čtvereček: 54 = půdorys románské věže, zarostlé do jižního boku Hradu. V té věži je zazděna románská brána k Vltavě směřující a podél Hradu objevený příkop (70), i val (71) a dolů, po svahu šla stará, zrušená cesta přes Pětikostelní náměstí k Vltavě, takže Hrad byl z Malostranského podhradí po svahu, až do středověku přístupný. Ve věži zazděnou románskou bránu jsem za souhlasu Fialy určil za „bránu priekopy a přes Vltavu“ ze zpěvu OLDŘICH A JAROMÍR — tedy po devíti stech letech máme úředně zjištěnou situaci na Hradě Pražském, jaká byla při bitvě r. 1004, opěvané v Rukopise Královédvorském. Mám od Fialy darem kopil řezu této brány, se situací „brány přes Vltavu“, kterou jsem dosud nikde nereprodukoval.

Je zajímavé, že i všechny ulice staré románské Prahy ústily k této neznámé cestě do Hradu, což zjistil znalec, vrchní ústřední mag. rada Hlubinka. Za mé přítomnosti si vše na Hradě prohlédl architekt prof. dr. Engel z techniky, potvrdil také význam objevu pro Rukopis, řka: „To mně úplně stačí, to přece nemohl dříve nikdo vědět!“ — Ač jsem již na jaře r. 1931, tedy pět roku před Marešem svůj objev publikoval ve své knize: Rukopisy a věda ve stati — Historický omyl Gollův (str. 70—75) a také teorii prof. Strejčka ve „ZVONU“ r. 1932 tamže i v separátní brožuře: „Závěrečná slova o Rukopisech“ jsem vyvrátil, zapadlo i to, že porážkou odpůrců ukončili jsme s podpluk. Žunkovičem o Sokolském sletu r. 1932 spor o Rukopisy listinou, téhož roku v museu Dvora Králové uloženou. Stalo se tak dříve než Vlastkaři se ustavili a s jejich akci nemám již nic společného, neboť jsem z Rukopisné společnosti odešel a ze členského seznamu jsem vyškrtnut. Když r. 1947 prof. Bartoš stavěl na teorii, že „Mácha vzal Lindovo tajemství s sebou do hrobu“, odpověděl jsem prostě. Ve výkladní skříni

Jindř. Bačkovský a současně ve výloze V. Kotrba v Praze II, později také v Evropském vydavatelstvu Praha II, výstavou své práce za několik desítek let, výzkumy a publikacemi učinil jsem teorii Bartošovu bezpředmětnou. Nemohu však mlčet k brožurce prof. Strejčka, jehož si jinak velmi vážím a který před vánocemi 1947 vydal své „Závěrečné slovo o Rukopisech“. Podezírám Jungmanna, Marka, Svobodu; Hanka je již jen konspirátor, který „bezpochyby“ a to Strejček sám podtrhuje, protože prý „dokázat tento dohad nelze“ — dohad prof. Strejčka vyvrací list Jungmannův Markovi z 13. II. 1819 (ČČMus. 1882 str. 456—7): „— Že policie na potřeby české pozor dává, to nezdá se býti bez důvodu, poněvadž to samé náš prefekt, šelma německá Svobodovi mezi výhrůžkami prohodil atd. — Že ta rakouská policie, která v tajné relaci r. 1858 do Vídně oznamuje, že nemá skutečných dokladů o falšování Rukopisů by za 40 roků Strejčkovu dohadované konsortium falšátorů nevypátrala, tomu se každý jen usměje. —

Prof. Strejček nezná a neověřil si ještě jiný pramen, než svoji na pohled vražednou teorii napsal. Již r. 1893, před 55 lety konstatoval ve své obraně RK prof. Seykora (str. 70), že univ. prof. Šembera, učitel Masarykův, svůj dohad se strašidelným „ajta“ odvolal, neboť Svoboda ho po svém překladu RK do němčiny použil teprve r. 1820, jak vidno z Jungmannovy „Slovesnosti“, nikoliv r. 1815, jak mylně se dohaduje Strejček. Katastrofální zhroucení celé teorie prof. Strejčka dokumentují na domnělém, dosud špatně čteném i chybně vykládaném „ajta“. Prozkoumal jsem celé první fotografické vydání Rukopisu Královédvorského z r. 1861 Rokos-Vrťátko literu za literou a seznať jsem, že vedle zkratk již známých, vypouštěny jsou litery často se opakující a že koncovky „m“ jsou nahrazeny! Jak? Takto — vodorovnou čárkou na předchozí litéře. Slova jsou psána bez oddělovacích znamének tak těsně, že dá velikou práci dobrati se smyslu. Čtu v Čestmíru, str. 14, ř. 15 fotografie Rokosovy „ajta sie valedim podiedinach“ — uvažují: co se to valé? ajta? nikoliv, dým se valé — kde? — po dědinách — tedy ukazuje se: aj, ta (m) se valé dým po dědinách! Sto a třicet roků se valilo „ajta“ mechanicky, špatně čtené i prepisované a prof. Strejčkovi jsem ho tak srozumitelně proměnil v — dým. — — —

Litera „T“ obloučkovitě psaná jako oblé, „<“ tvaru etruského, s nápadně protaženou vodorovnou čárkou — od středu, k litéře „a“ nahrazuje koncovku „m“ a všechny domnělé „ajta“ se mají čísti: aj, tam. — Středověký písař nám k tomu podal srozumitelný příklad ve třetí řádce z dola, ve zpěvu „Skřivánek“, poslední stránky, kde ve větě „tibisniě tā letial“ smysl vyžaduje čtení „ty by s nie(m) tā(m) letial“. Nad „e“ je zřetelná — vodorovná čárka nahrazující literu „m“, ale také nad „a“ je ve slově: tā(m) separátní vodorovná — čárka, poněvadž předchozí litera „t“ je maličká, udělal písař nad „ā“ zřetelnou — čárku navíc. Zvláštností, nikoliv chybou, poněvadž několikrát v textu: Jaroslava, Čestmíra, Ludiše, Záboje i v Jelenu, je psáno slovo: hrrdlo i hrrnú vždy se dvěma „rr“ proč? Vysvětlení najdeme v písni Šalomounově, kde se to vyskytuje a citoslovci: aj, také v Eze-

chielu kap. 7 a 8: aj hle — „a aj, ženy seděly tam“ atd. — Již klasický filolog prof. Čupr míní, že Záboj má orientální rým! Komolení jména: Cstmír na Csmír, Cstmír, Cstímir, Cestmir a libovolné přehazování „t“ i přidaných liter, ukazuje na typický způsob středověkého písaře, jak z fotografie textu je vidno. Do zpěvu KYTICE přidal větu: „spade ach, spade v chladnú vodicu“ — která ruší tříslokovost sladbý a kterou Götthe přemístil v překladu na konec, přehlédnuv, že je tam zbytečná, neboť prstének, jehlice z vlasov a vlnek svůj s hlavy jsou tři správné gradace a dívka se neutopila, když nad vylovenou kyticí rozmlouvá. Na podobnou vsuvku v JAHODÁCH, poukázal přede mnou Jireček: „Nemůže moje zmlitka na nožicu vstúpiti“ — pokládá za rozmar starého přepisovače, který čtyřslokovost pravidelnou, porušil hned na počátku, jak vidno v mé knize. Jistě se po těchto faktech nikdo již neodvážá podezírat Jungmanna, Svobodu, Marka i Hanku, když po úmorném, dlouholetém zkoumání textů i pramenů docházím k závěru, že je nemožné připisovati jim takové libovůle a nesmysly v textu. Markovi vnutil prof. Strejček utvoření slova „kotem“, nuže: pramen ze Stockholmu, Leg. sv. Kateřiny, verš 2799: „kotem“. Rovněž v Záboji: krviu zbrocechu měl prý utvořiti Marek v r. 1814, avšak Klicpera v „Blaníku“ str. 225 má: „v krvi se každodenně brodím“ již r. 1813. Kde to vzal Klicpera? V lidové pověsti o Blaníku. A skromnou otázku: Z domnělých padělatelů nebyl ani jeden vojákem — kde vzali odborné vojenské znalosti středověkých bojů a bitev eposů RK? Je třeba sejmuti brýle rakouské ideologie — slovo mají vojáci.

Zemřeli již bratří nadporučík Josef a major Hanuš Kuffner se Slovincem podpluk. Žunkovičem, napsali mnoho vojenských úvah o RK ještě za bývalého Rakouska v spolupráci s univ. prof. Pičem, který vida beznaděj své práce, si zoufal. Z archivních c. k. rakouských pramenů dnes víme, že byla to policie, která již při odhalení sochy „Záboj“ ve Dvoře Králové n. L. žádala o úřední podání zprávy o slavnosti a r. 1858 policejní ředitel Páumann denuncoval místodržiteli a do Vídně protiněmeckou část Rukopisů, žádaje, aby byly vymýceny ze škol. Policie snažila se pomocí ředitele universitní knihovny, Němce A. Zeidlera podvrátit víru v pravost RKZ; v úřední relaci 25. I. 1859 přiznal policejní ředitel Páumann, jak již zmíněno, že pozitivních důkazů pro nepravost není. Němec Zeidler sloužil policii za provokatéra. Komitě pro veřejné mínění ve Vídni a Der Deutsche Verein für gemeinnützige Kenntnisse in Prag, na podnět zem. školního inspektora (renegát Dr. Joh. Knieschek in Reichenberg) prosadili r. 1888 vyloučení Rukopisů ze škol, že prý u školní mládeže šířily nenávisť k Němcům. — Německým spolkem pro šíření všeobecně užitečných znalostí v Praze vydaný spisek proti RKZ ještě r. 1918 na str. 16 výslovně označuje důvody boje rakouských Němců proti Rukopisům pro celou literární historii nezvratnými fakty:

„Erst als sich an diesem literarischen Denkmal das politische Selbstbewusstsein der Nation emporrankte, das sich dann 1848 kräftig betätigte — erst als der nationale Eroberungskampf der

Tschechen in Böhmen machtvollst einsetzte, besannen sich die Deutschen auf die scharfe, unbesiegbare Waffe der Kritik“.

Tato hrozná skutečnost, že Němci sáhli k ostré a nepřemožitelné zbraní, kritiky Rukopisů teprve, když politické sebevědomí jimi u Čechů vzrostlo a tak mocně se r. 1848 projevilo, že v dobývání svého národního sebeurčení nezdolně postupovali — opravňuje mne k nadpisu mé úvahy. Je to prokázáný těžký kulturní hřích na Slovanstvu, spáchaný policejním režimem bývalého Rakousko-Uherska z politických důvodů. Ještě jiné prameny tuto nezvratnou skutečnost potvrzují. Tam ať se hledá! Němci přiznávají Rukopisům vliv na rok 1848, jehož stoleté výročí letos oslavujeme. O sjezdu kulturních pracovníků však tento historický fakt nebyl nikým připomenut. Nemáme-li dost odvahy vyvrátit Němcům, že prý naše kultura pochází z padělků a Čech, že honosí se geniem lži, jsme pokrytci, nikoliv republikáni, když pravdu zastíráme sami sobě.

Masaryk přišel do Prahy z Vídně ovlivněný naukou Šemberovou o padělanosti Rukopisů. Jako universitní profesor musel sloužit rakouské vládě — té svrchovanosti vyžaduje každá vláda. Jako poslanec však za hranicemi odhodil c. k. rakouské chůdy a rozházel to shnilé Rakousko, jež před tím jeho schopností prostě — zneužilo. Neutrpi tím jeho politický mythus, když sám ve Světové revoluci doznal, že ho mrzí chyby, které v boji proti Rukopisům dělal a nebylo jich málo — tím je věc hladce vyřízena. Trapná epizoda s Vlackaři je podřadná, v uvážení fakt historie nezatajitelných. Je podivné, že v době tak významných oslav a kulturních jubileí, žijeme stále v ideologii bývalého Rakouska, z jehož dob máme trochu pokřivenou páteř a zakrnělý smysl pro čest národa, kdysi mezi Slovany nejkulturnějšího. Své obětavé zachránce a spasitele, kteří se zasloužili nejvyšší měrou o naši vlast a získali pro ni sympatie ciziny v dobách nejosudnějších, ctíme — v tom souhlasím s prof. Strejčkem. Nesouhlasím však, aby Jungmann byl podezírán jen proto, že horoval pro časomíru. Což nehorovali pro ni také Šafařík a Palacký? když po jednom se hodilo, u nás by to nepřekvapilo. Hanka neměl žádnou autokritiku: stal se po nálezu RK fušerem tužkou psaných glos, maloval je tam v Mater verborum — sepií. Celou teorii prof. Strejčka, který si přál při rozhovoru v Ml. Boleslavi, abych něco napsal, pokládám za nemožnou; poráží ji Bělohoubkova krystalická rumělka, zjištěná v RK, která teprve po staletích krystalisuje. Také Dyk již 1927 ironisoval nemožnost skupiny falsátorů, že by nezůstala utajena. Celá řada básníků-velikánů, které prof. Strejček zná, by mu potvrdila, že v úpadkové době po Bílé hoře je vyloučeno, aby někdo utvořil v neživém jazyku skvosty tak úchvatné krásy. Prof. Strejček má vlohy, aby opravdu vědecky při dobré vůli pravdy se dopátral, když sejme okuláry té proklaté, záměrné německé ideologie a celý národ mu bude žehnat. Lindu již úplně proti Bartošovi vypustil z domnělého cechu a stačí prozkoumat jen Leg. sv. Kateřiny, kterou Gebauer i Šembera prokázané četli a ověřit, co tam našli: Erben, Jireček, Černý a co tam

zatajil i Spina, který tiskem ohlášenou přednášku v „URANIA“ ve Smečkách r. 1928 nekonal, když jsem jemu svůj nálezh v Legendě sv. Kateřiny předložil. Němec, prof. dr Spina dobře věděl, že je tam stejný jazyk s Rukopisy a dovedně rozšířená místa, které latinský text nemá. Slovník přejal Erbenův a mám ho celý doložený v textu RK. — Mnoho, ale zpravidla jalových podezírání, teorií a pochybností již tu bylo, však prapříčina zla, německá záměrná věda, byla teprve Jos. Kuffnerem zpozorována. Nevěnuje se u nás pramenům dostatečná pozornost.

Vilém Saitl:

PŘÍSPĚVKY HISTORICKÉ

V majetku JUDra Jana Veltrubského, advokáta v Praze, nachází se „Diář“, založený před r. 1546. Uvedena jsou v něm některá data o rodě Höltzlů ze Šternštejnu, Kutnauerů ze Sonnensteina a Veltrubských z Veltrub, jak knížka přecházela z jednoho rodu do druhého. Data v ní sepsaná, jsou dosud historické veřejnosti neznámá. Zajímavý jest osud Diáře. Založen byl Šebestiánem Höltzlem. Sňatkem dostal se do rodu Kutnauerů. Po Bílé Hoře vystěhovali se Kutnauerové pro náboženství do Saska, kde mnoho členů zemřelo. Jedna z dcer přestoupila na katolickou církev, vrátila se do Čech a provdala se za Veltrubského z Veltrub. První zápis, v němž Lazar ze Šternštejnu uveřejňuje svůj predikát, pochází z roku 1550, poslední z r. 1943, kdy JUDr Jan Veltrubský zapisuje do něho narození svého syna. Z Diáře uvádím některá data, týkající se rodu Höltzlů ze Šternštejnu.

Šebestián Höltzl, radní z Lansfeldu v Horních Rakousích měl se svou manželkou Margarethou tři syny: Lazara, Hanse a Křištofa.

I. Lazar dosáhl predikátu a psával se ze Šternštejnu. Narodil se r. 1546 v Lansfeldu, oženil se r. 1584 s Alžbětou, roz. Tallingerovou z Lansfeldu. Zemřel 5. července 1620 v Praze, Alžběta 15. února 1633 v Drážďanech. Z manželství zůstaly děti:

1. Lazar H. z St., který se oženil r. 1624 se Salomenou Kateřinou, roz. Teleckiovou na Ellhucten v Ratibořicích.

2. Wolfa H. z St., písaře dvorní kanceláře, padl roku 1624 ve válce v Hirschenfeldu v Hessensku.

3. Tobiaše H. z St., zemského písaře v Linci v Horních Rakousích, naroz. r. 1590, zemřel r. 1613 v Krumlově na Moravě na zimnici.

4. Johanna Wolfa H. z St., r. 1594 perkmistr v Čes. Budějovicích, zemřel r. 1623, pochován v Jáchymově v děkanském kostele. Manželka Eva, roz. Prunhamová.

5. Šebestián H. z St., r. 1606 hofmistr v Kutné Hoře, manželka Barbora, roz. Schopfingová.

6. Sigmund H. z St., úředník rentovního úřadu, nar. 21. ledna 1597 v Landsfeldu, zemřel 25. července 1641 v Drážďanech na koliku. Manželka Zuzana Kutnauerová ze Sonnensteina, dcera Jana Kutnauera

ze Sonnesteina, hejtmana pražských vojsk, naroz. 7. července 1614 v Starém městě Pražském, křest v kapli betlémské, sňatek dne 11. listopadu 1634 v Drážďanech.

7. Zachariáš H. z St., naroz. 29. října 1601 v Lansfeldu, zemřel 18. září 1602 v Lansfeldu na úplavici.

8. Marie H. z St., naroz. 6. prosince 1584 v Lansfeldu, zemřela 27. července 1611 v Praze, pohřbena u sv. Jana na Menším městě Pražském. Sňatek 3. prosince 1608 v Lustanecku. Manžel: Baltazar Krueger z Greisenau, císařský rada u české komory, nar. 15. června 1564, zemřel 1. srpna 1634 v Drážďanech.

9. Regina H. z St., sňatek 30. října 1618 s Wolfem Pringinklem, měšťanem a radním ve Freistadtu v Horních Rakousích.

10. Anna H. z St., dvakrát vdaná. Prvním manželem byl Jakub Reiss (Riss), měšťan a obchodník ve Freistadtu v Hor. Rakousích, zemřel v květnu 1623; druhý sňatek 21. listopadu 1627 s Janem Fischerem, cís. hejtnem, naroz. 6. dubna 1593 ve Vídni, zemřel 6. listopadu 1637 ve Vídni.

11. Sára H. z St., naroz. 1599, zemřela 28. března 1631 na zámku Wapenberku, provdala se 18. listopadu 1629 v Lansfeldu za Jindřicha Vibnera, správce panství Wapenberku.

12. Rosina H. z St., naroz. v Čechách, manžel Jiří Giller, cís. hejtmán pluku hraběte z Mansfeldu.

Druhým synem Šebestiána Hölztla, radního v Lansfeldu byl

II. Hans H. z St., těžař v Budějovicích, manželka Žofie z Pabinku. Měl syna Jana, vstoupil do císařských služeb, manželka Juliana Penningrová z Penningberku na Obkirchenau a Reysacku.

Lazar H. z St. (viz č. 1) měl děti:

a) Polixenu H. z St., provdala se 12. září 1628 v Kutné Hoře za Lorenze Neumanna, hutního mistra.

b) Wolf H. z St. (viz č. 4) s manželkou Evou měl děti:

Wolfa H. z St., r. 1627 odešel pro náboženství do Eisenbocku v Sasku, kde zemřel r. 1667. — Julianu H. z St., provdala se 5. ledna 1623 v Jáchymově za cís. král. inspektora na hradě Pražském Davida Heidlera. Měla 5 dětí.

c) Šebestián H. z St. (viz č. 5) zanechal potomstvo:

Rosinu H. z St., provdanou za Karla Šmilauera ze Šmilaueru, syna Augustina, dne 27. září 1622 v Kutné Hoře:

d) Sigmund H. z St. (viz č. 6) měl děti:

Zuzanu Kateřinu H. z St., naroz. 23. dubna 1635 v Drážďanech, Alžbětu, naroz. 22. října 1636 v Drážďanech, Kateřinu, naroz. 9. dubna 1638 v Drážďanech, zemřela 14. července 1638 v Drážďanech, Margarethu, naroz. 6. července 1639 v Drážďanech, zemřela 18. července 1639 v Drážďanech,

Sigmund, naroz. 29. července 1640 v Drážďanech, zemřel 8. listopadu 1640 v Drážďanech.

III. Křištof H. z St., měl děti:

a) Rebeku, provdanou 23. srpna 1622 za Jana Glogara, Slézana, písaře v minci ve Vlašském dvoře v Kutné Hoře.

b) Kašpara, císař. správce Ratibořských hor. Manželka Salomena Vtelenská z Vtelna, vd. po Adamovi Vosterském Kaplíři ze Sulevic, s níž měl syna Františka Jana H. z St. Oženil se r. 1679 v Nové Bystřici. Manželka Anna Alžběta, dcera Jana Rutta z Ruttsteina. Jeho synem byl Eliáš Josef, který oženil se r. 1733 v Gottsdorfu v Dol. Rakousích s Marií Annou, vdovou po Leopoldu Schmidtovi. Syn jeho Benedikt H. z St. odstěhoval se do Haliče, kde jeho potomci drželi četné statky.

ZASLANÉ PUBLIKACE

Časopis společnosti přátel starožitností, roč. LIV. (1946 číslo 3—4), řídí Dr. Josef Pelikán, má vedle řady jiných zajímavých článků články s hojností dat rodopisných: Dr. Josef Müldner: Pozemková a domovní spekulace doby rudolfínské, příspěvek to k místopisu pražského Hradu, Malé Strany a Nového města Pražského. Ladislav Hosák: Potřeba genealogického slovníku na Moravě. Čeněk Florián: O zednících a kamenících v Chrudimi do polovice XIX. století. Dr. Josef Pelikán: Založení vesnice Chotče, Ladislav Hosák: Boleradice v době předhusitské.

Horské prameny, vlastivědný sborník Krkonoš, roč. III., 1947—48, čís. 8 pořádá Emil Flégl, vydávají okresní rady osvětové Jilemnice—Trutnov—Vrchlabí. Zajímavý článek Jindřicha Ambrože: Rozdělení panství Štěpanického (v r. 1492).

Jihočeský sborník historický, vydává Jihočeská společnost pro zachování husitských památek v Táboře, řídí Roman Cíkhart, přílohu Archiv tábořský řídí Dr. F. M. Bartoš. Rodopisně zajímavé: František Černý: Jistebnická matrika z r. 1618. R. Cíkhart: Stará škola v Bořetíně.

Heraldický časopis, roč. I., 1948, číslo 1. Vydává Heraldická společnost, řídí PhDr. František Beneš v Praze IV, Archiv země české. Obsahuje články: Gazov: Palcát a válečná palice v heraldice, Karel Schwarzenberg: Pěticipá hvězda v moderní heraldice, Dr. František Beneš: Heraldické bádání v Československu a Heraldická společnost, Karel Jan Horáček: Heraldika v zahraničí. Hodnotnými články uvádí se na veřejnost nový časopis v r. 1947 založené Československé společnosti heraldické. Jednota Starých rodů českých, pod jejíž křídla utíkala se společnost za doby nesvobody, přeje činnosti heraldické společnosti i jejímu časopisu mnoho zdarů!

Svatováclavský sborník. Jednatel redakční komise pro vydání jubilejního »Svatováclavského sborníku«, Dr. V. V. Kremer v Praze IV, Hrad 34 oznamuje, že redakce hodlá opět v nejkratší době vydati další část II. dílu tohoto sborníku. V tomto případě jedná se o velice významné vědecké dílo univ. profesora Dr. J. Cibulky »Česká Koruna svatováclavská«. Přihlášky čííte co nejdříve!

R. F. Šimek: Rytířská sláva, románové mezihry ze života pana Mikuláše Dačického z Heslova. — Knihu věnuje autor své zemřelé matce pi Ludmile Šimkové, která královské město Horu Kutnou celým srdcem milovala. Vydáno nákladem knihovny Literárního kruhu v Ostravě 9, Chodská 50, r. 1948 jako 12. svazek spisů R. F. Šimka. Tiskem Čeňka Pechtora v Kroměříži. Cena brož. 80 Kčs, stran 196.

Mikuláš Dačický z Heslova narodil se r. 1555 v pondělí ráno před památkou narození Krista Pána v domě někdy biskupa Filipa Sidonského na Horách Kutných jako syn pana Ondřeje Dačického z Heslova, moudrého a rozšafného nákladníka hor a sukna kraječe, jemuž patřil nejen podíl na Horách Kutných, ale i dům v městě a statek Lorec. R. F. Šimek románovým způsobem podává výsledek svého bádání o životě tohoto básníka bouřliváka až do jeho smrti 25. září r. 1626. Těchto sedmdesát let života básníka, jehož »Prostopravda« a »Paměti« podaly spisovateli nejlepší obraz jeho povahy i jeho způsobu zacházení s hřivnou od Boha mu svěřenou, líčí R. F. Šimek ve své knize sine ira et studio a aby mohl úkolu svému dostáti, skvěle rozdělil život pana Mikuláše na několik oddílů, v nichž ovšem přirozeně láska ke krásným ženám hraje roli první. Nebyl by to ovšem ani R. F. Šimek, spisovatel a básník černé země Ostravské, aby nepovšiml si sociálního kladu života pana Mikuláše Dačického z Heslova, jeho lásky k horníkům Kutnohorským, což nám postavu pana Mikuláše činí ještě sympatičtější. Čtenářům našeho sborníku bude kniha Šimkova zajisté četbou velmi vítanou a zajímavou.

V. J. Matina.

ZPRÁVY SPOLKOVÉ

Péči heraldické společnosti a Jednoty starých českých rodů byla v Archivu země České dne 3. května 1948 uspořádána výstavka na paměť 600. výročí vládařství a budovatelské činnosti Karla IV.

V akčním výboru Jednoty starých českých rodů zasedají: Dr. Josef Tichý, Karel Mašek a Václav Přech.

Připomínáme, že Sborník zasílá se pouze členům řádně platícím příspěvky.

Majitel, nakladatel a vydavatel spolek: Jednota starých českých rodů v Praze. — Rediguje a za redakci odpovídá Dr Vincenc J. Matina. — Redakce a administrace Praha II, Jircháře 10. Telefon 43876. — Příspěvek členský Kčs 80,— za správní rok. Zápisné Kčs 20,— pro nové členy. — Užívání novinových známek povoleno výnosem ředitelství pošt a telegrafů v Praze ze dne 7. června 1933, č. 142829/VII-1933. Vychází čtyřikrát do roka 1/1, 1/4, 1/7, 1/10. Dohl. úř.: Pošt. úř. Praha 3.

Tiskem Jaroslava Jiráňka v Železném Brodě